

ДІАГНОСТИЧНИЙ НАПРЯМ УЗМІСТОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ УНІВЕРСИТЕТУ

Анатолій В. ФУРМАН, Тетяна НАДВИНИЧНА

Copyright © 2014
УДК 159.9.072 : 98

Постановка наукової проблеми. У складних умовах сьогодення, коли молодь щоденно зіштовхується із проблемою життєвого, особистісного, ціннісного, професійного вибору, основне завдання будь-якого навчального закладу й, передусім, ВНЗ полягає у створенні максимально комфортних умов для забезпечення самоактуалізації, саморозвитку, самореалізації особистості кожної молодої людини. Інноваційні технології, оптимізація освітнього простору, розширення можливостей вибору прийнятних технологій, форм, методів і засобів навчання – це все, що нині є у розпорядженні сучасного студента. Але на шляху до усвідомлення себе як справжнього фахівця і як особистості-професіонала більшість юнаків і дівчат зіштовхуються з цілою низкою труднощів, починаючи з особливостей перебігу адаптаційного процесу і завершуючи визначенням подальших життєвих орієнтирів. У цей час різко зростає потреба у вчасній допомозі в налагодженні міжособистісних стосунків, у звиканні до нового соціального статусу й у підвищенні їхньої психоемоційної стійкості в подоланні життєвих проблем, складних ситуацій, різноманітних соціальних бар'єрів. Звичайно, більшість студентів намагаються самі впоратися з незвичними для них умовами життєдіяльності, але, як показує буденна практика, значна їх частина все ж таки потребує допомоги. Найчастіше ця місія покладається на деканів та їх заступників, кураторів і професорсько-викладацький склад кафедр. Однак найоптимальнішим варіантом мінімізації проблемного тиску повсякдення на індивідуальність студента є наявність у структурі університету психологічної служби, до складу якої входить група фахівців-психологів, котрі покликані

здійснювати “психологічний супровід багатоскладового процесу розвитку особистості студента в освітньому часопросторі сучасного університету” [28, с. 81]. І, як засвідчив досвід наших попередніх досліджень [21; 23; 27; 28], найактуальнішою проблемою функціонування останньої є відсутність чітко визначеного змісту діяльності, зокрема немає такої повновагової професійної технології, яка б оптимізувала засоби та ресурси і задавала аргументовані межі ефективної праці фахівців-психологів.

У попередньому дослідженні нами окреслені теоретико-методологічні засади повноцінної діяльності психологічної служби ВНЗ та запропонована оргтехнологічна модель її функціонування [див. 28], що у “взаємодоповненні обґрунтовують панорамну архітектоніку ефективного здійснення працівниками вказаної служби різноаспектного психологічного практикування в контекстах як ситуаційно-вчинкового культуротворення, так і згармонювання буденного духовного життя всіх учасників організованого освітнього процесу” [Там само, 104]. Остання презентована нами у вигляді матриць-таблиць, які є ефективним інструментом у руках фахівців-психологів щодо детального визначення напрямів, етапів, завдань, змісту, форм, методів, засобів і, найголовніше, містять прогнозовано узмістовлений результат їхньої діяльності зі студентами.

Одним із пріоритетних та засадничих напрямів діяльності психологічної служби університету, як відомо, є психодіагностичний, пріоритетна мета якого полягає у постановці достовірного психологічного діагнозу як ключового етапу виявлення та початку роботи із явними чи прихованими проблемами особистісного, міжособистісного або міжгрупового характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблематики. Критичний аналіз наукових джерел дає підстави констатувати, що нині достатньо ґрунтовно висвітлені основні аспекти діяльності психологічної служби у системі як зарубіжної, так і вітчизняної освіти (М.К. Акімова, А. Анастасі, С.І. Болтівець, Л.Ф. Бурлачук, І.М. Галян, Ю.З. Гільбух, К.М. Гуревич, В.О. Киричук, Б.В. Кулагін, Х.Й. Лійментс, Ю.Б. Максименко, І.М. Нос, В.Г. Панок, В.В. Столін, Л.Г. Терлецька, А.В. Фурман, О.Є. Фурман, В. Черни, М. Шевандрін, Т.С. Яценко та ін.). Практично в усіх роботах [1–5; 8–11; 13; 21–24; 27; 31] автори зосереджують увагу на важливості та пріоритетності психодіагностичного напрямку роботи даного університетського підрозділу, визнають його значущість як такого, що не лише містить психоінструментальний арсенал, а й уможливило отримання достовірної інформації про особливості функціонування і розвитку психіки в онтогенезі, індивідуально-психологічні та психофізіологічні властивості особистості, інваріанти, траєкторії і механізми психосоціального наповнення діяльності останньої [див. 20, с. 40]. Але недосконалість самої психодіагностичної технології роботи з отриманим матеріалом, відсутність комплексного підходу до постановки психологічного діагнозу та достатньо помітний дисонанс між теорією і практикою психодіагностичних обстежень, відсутність програм якісного психологічного аналізу отриманих результатів відчутно дискредитують останні в очах загалу як легкодоступні та недостатньо професійні.

Мета дослідження: опрацювання оптимального психодіагностичного змісту професійної діяльності фахівців психологічної служби університету (ПСУ). Його **завдання:** 1) з теоретико-методологічних позицій витлумачити психодіагностику як органічне поєднання теорії та практики, технології і досвіду; 2) обґрунтувати методи дослідження особистісної адаптованості студентів та рівнів згуртованості академічних груп; 3) здійснити статистичну обробку результатів психодіагностичного обстеження; 4) запропонувати схему побудови соціально-психологічного портрету академічної студентської групи.

Об'єктом дослідження є професійна групова робота працівників психологічної служби університету, а його **предметом** – змістовлення роботи ПСУ в аспекті виконання завдань психодіагностичного напрямку її діяльності.

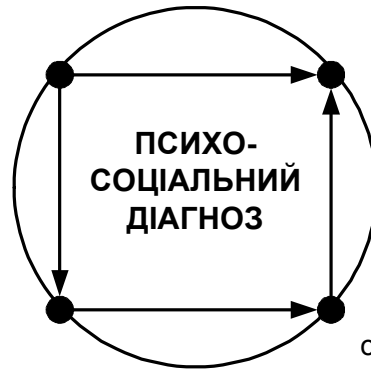
1. ПСИХОДІАГНОСТИКА ЯК ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА, ТЕХНОЛОГІЯ І ДОСВІД

Нині використання різноманітних психодіагностичних методик у багатьох видах практичної діяльності (починаючи із освітніх закладів усіх рівнів акредитації і завершуючи виробничою, кадровою, управлінською та іншими сферами суспільного виробництва) – не лише актуальне завдання, а й життєво нагальне явище. На жаль, у розумінні більшості психологів, до складу якої нерідко входять і доволі компетентні фахівці, психодіагностика – це своєрідний тестологічний ритуал [9], технічний набір тестів, що може дати відповіді на всі поставлені запитання як про механізми функціонування та розвитку соціально-психологічних процесів у цілому, так і про індивідуально-психологічні особливості розвитку особистості зокрема. На нашу думку, ця теза справедлива лише частково. Звертаючись до наших попередніх пошукувань [20–29], зауважимо, що трактування психодіагностики як сукупності методів і прийомів психологічної оцінки – лише один із достатньо спрощених підходів до визначення її змісту, який фактично є продовженням думки цілої кагорти науковців (С.Л. Рубінштейн, К.М. Гуревич, П.П. Дерюгін, В.А. Дюк та ін.) про те, що остання – це один з різновидів або психологічного експериментування, або психологічного оцінювання.

Воднораз інноваційний погляд на дану проблематику дає підстави розглядати психодіагностику принаймні ще з двох позицій: а) як такого розділу психології, що вивчає закономірності, принципи, методи, засоби винесення достовірної психологічної оцінки та практику її застосування (О.О. Бодальов, Л.Ф. Бурлачук, С.М. Морозов, Б.В. Кулагін, В.В. Столін, М.І. Шевандрін та ін.) [1–5; 7; 13 та ін.], і б) як самобутньої сфери мислєдіяльності і професійного методологування, котра сутнісно поєднує теоретико-пошукову діяльність і низку психологічних практик виявлення та вимірювання індивідуально-психологічних особливостей особистості чи групи (Г.П. Щедровицький, А.В. Фурман) [16; 18–25; 27]. Останнє твердження вказує на наявність двох гілок психодіагностики – **теоретичної** і **практичної**. Перша утворилася як наукова галузь розробки принципів і методів розпізнавання індивідуально-психологічних особливостей людини, друга постала як професійна система викорис-

1 – симптоматичний або емпіричний діагноз як констатація наявності певних особливостей чи симптомів (є діагноз ненауковий)

2 – етіологічний діагноз, який враховує наявність не лише певних соціальних, психологічних чи психофізіологічних особливостей, а й причини їх виникнення

4 – соціально-культурно-психологічний або метасистемний діагноз, котрий описує конкретний соціальний об'єкт дослідження в культурно-історичному контексті, а відтак і його життєдіяльність у певному соціумі

3 – типологічний діагноз, який визначає місце і значення отриманих даних у цілісній картині певної соціальної організованості (група, колектив, спільнота), людини переважно у вигляді психосоціального портрета

Рис. 1.

Рівні постановки психосоціального діагнозу (за А.В. Фурманом)

тання методів і процедур, що забезпечує чітке обґрунтування цих особливостей та постановку достовірного психологічного діагнозу [20, с. 39].

Відтак очевидно, що основний зміст, ядро психодіагностики *становить теорія і практика постановки достовірного психологічного діагнозу*, предметом якого є перш за все “встановлення психосоціальних відмінностей у стані актуального розвиткового функціонування конкретного соціального об'єкта обстеження в нормі і патології, у тому числі з'ясування форм, причин, джерел, факторів і наслідків того чи іншого самоорганізаційного функціонування соціальної зорганізованості” [29, с. 29]. Ось чому на думку одного з авторів, відштовхуючись від вимог принципу кватерності [18], слушно виокремити *чотири рівні постановки психосоціального діагнозу (рис. 1)*.

Виходячи із цього методологічно засадничого положення очевидно, що, з одного боку, постановка коректного та достовірного психологічного, а тим більше психосоціального, діагнозу під силу лише висококваліфікованому фахівцю-практичному психологу, котрий у своїй діяльності майстерно поєднує теоретичну, методологічну, проектно-конструкторську, оргдіяльнісну, методичну, експериментальну та експертну види робіт [17; 18, с. 171–181]; з іншого – отримані дані мають не лише фіксувати виявлені недоліки чи відхилення у поведінці чи діяльності окремої особи чи цілої групи (трудового колективу, студентського гурту, шкільного класу тощо), а й слугувати

основним джерелом подальшої психокорекційної роботи щодо їх усунення.

Очевидно і те, що інформація, отримана під час психодіагностичних обстежень, може лише частково використовуватися, наприклад, під час прийому на роботу (для виявлення наявних чи прихованих здібностей або властивостей особистості майбутнього працівника, його схильності до конфліктності тощо) чи для подолання певного виду конфліктів (трудових, подружніх, міжгрупових тощо). Для цього достатньо лише скористатися послугами конкретного фахівця. Та коли мовиться про забезпечення повноформатного функціонування й розвитку цілого колективу чи організації, то доречно залучення цілої команди фахівців, котрі досконало володіють не тільки психодіагностичним інструментарієм, а й здатні на високому рівні компетентності виконувати подальшу роботу з отриманою емпіричною інформацією. Іншими словами, ВНЗ та його невід'ємний структурний підрозділ – психологічна служба, мають стати яскравим прикладом втілення усіх вищеназаних аспектів практико-орієнтованої психодіагностики як одного із першочергових та найважливіших напрямів її діяльності. А відтак увесь процес має становити достатньо чітко відпрацьовану і максимально ефективну *технологію* психодіагностичного функціонування цієї служби.

Прикладом тут є напрацювання, здійснені науковою школою, очолювану одним із авторів [14–29], у яких психодіагностика, крім важливої

теоретичної гілки-складової [див. 20], сконструйована як комплексний, чіткий та результативний, *оргтехнологічний процес*, котрий поєднує: 1) з'ясування реальних психологічних проблем у житті особистості, групи, організації; 2) постановку мети, що відповідає виявленим проблемам; 3) формулювання завдань діагностичного обстеження, що деталізують та операціоналізують мету діагностики; 4) вибір діагностичних засобів, зважаючи на мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, на обмеження часу та інших ресурсів; 5) створення деталізованого сценарію діагностичного обстеження, у т. ч. проведення процедур збору інформації, обробки результатів, видачі рекомендацій; 6) проведення відповідних обстежень; 7) статистичну обробку отриманої інформації; 8) інтерпретацію одержаних результатів у категоріях і поняттях, доступних неспеціалісту або психологу; 9) формулювання рекомендацій щодо можливостей терапії, корекції чи розвитку; 10) написання анотованого чи розширеного звіту про проведену психодіагностичну роботу [20, с. 51].

При цьому, підтримуючи концепцію соціальних технологій В.І. Подшивалкіної, виходимо з того, що повноцінне *технологічне знання* у знятому вигляді інтегрує здобутки природничо-наукової, гуманітарної і науково-технічної парадигм, перебуває на перетині науки і реальної суспільної практики [12], а *психодіагностична технологія*, взаємоузгоджуючи сукупність специфічних методів, засобів, прийомів і процедур, являє собою певний спосіб здійснення завжди ефективною або майстерною діяльністю професійного психолога, спрямований на повнопартнерське розпізнавання станів і властивостей психосоціальних об'єктів та їх різноманітних упереджень.

Таким чином, застосування фахівцями психологічної служби у своїй діяльності технологічного підходу гарантовано забезпечує не лише комплексність знань про способи і засоби встановлення психологічного діагнозу як певну констатацію факту щодо особливостей перебігу тих чи інших соціально-психологічних процесів чи явищ, а й уможливорює формулювання обґрунтованого та достовірного *прогнозу* розвитку останніх. Окрім того, правильний відбір та поєднання декількох психодіагностичних методик значно розширює їх функціональне призначення, забезпечуючи виконання саме тих завдань, які були заздалегідь поставлені фахівцями служби і котрі опти-

мально відповідають цільовому призначенню. Яскравим прикладом цього можуть стати раніше розроблені, адаптовані, зреалізовані та описані безпосередньо одним із авторів та його учнями *психодіагностичні технології* особливостей розвитку: а) психодіагностики інтелекту в системі диференціації навчання [21; 25; 26] і б) особистісної адаптованості вчителів та учнів загальноосвітніх шкіл [14; 15; 23], а також в) діагностична програма щорічних обстежень учнів, учителів і батьків, що зреалізовується з 1992 року в окремих школах, ліцеях, гімназіях, які здійснюють фундаментальний соціально-психологічний експеримент з модульно-розвивального навчання [6; 14; 19; 23–27; 30].

2. ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ АДАПТОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ ТА РІВНІВ ЗГУРТОВАНОСТІ АКАДЕМІЧНИХ ГРУП

Зреалізовуючи завдання одного з першочергових напрямів діяльності ПСУ, фахівцями даного підрозділу було здійснене *масштабне психодіагностичне дослідження*, що стосувалося двох важливих аспектів: вивчення рівнів особистісної адаптованості студентів (за авторською методикою проф. А.В. Фурмана “Наскільки Ти адаптований до життя?”) та аналіз згуртованості студентських груп (соціометрія Дж. Морено). Вибір методик був зумовлений цілою низкою обставин. З одного боку, складність соціально-політичної та економічної ситуації в країні викликає доволі відчутне напруження у самій суспільній свідомості громадян, яке провокує масове незадоволення та особисту невизначеність, а постійні трансформаційні процеси в освітній сфері (долучення до європейського простору, впровадження у вищій школі принципів Болонської конвенції, який супроводжується оновленням змісту навчання та виховання, його форм і методів, ускладненням вимог до знань, умінь, норм і цінностей студентів) природно викликають страх та занепокоєння у молодих людей, котрі все менше впевнені у завтрашньому дні. Всі ці обставини спричиняють помітний, переважно негативний, вплив на рівень психосоціальної адаптованості молоді, який постійно знижується як через зовнішні фактори, так і через внутрішні чинники.

Крім того, для стабілізації ситуації і зменшення рівня напруженості вже сьогодні потрібно запропонувати не тільки номінальну

(формальну) зміну в організації та управлінні освітньою діяльністю у соціосистемі ВНЗ, а й фактичну, яка б реально сприяла становленню та розвитку особистості-професіонала як суб'єкта праці і пізнання, як особистості, котра культурно спілкується і бере активну участь у системі суспільного виробництва. Саме тому для отримання достовірної і різносторонньої інформації щодо особливостей персоніфікованого перебігу адаптаційних процесів юнаків і дівчат нами й застосовані ці дві вищеназвані методики (**табл. 1**), де перша з них містить: 1) інструкцію, 2) бланк до методики, що заповнюється кожним обстежуваним індивідуально, 3) ключ для психолога чи соціолога (див. далі), 4) класифікацію показників особистісної адаптованості (див. далі **табл. 3; 20**) і відповідну авторську модель психологічної структури особистісної адаптованості суб'єкта життєдіяльності [див. **23, с. 21–22**], друга охоплює всього одне питання: *“Назвіть прізвище та ім'я трьох студентів із Вашої групи (за рівнем спадаючої вагомості), з якими Вам найбільш комфортно спілкуватися”*.

Ключ до тесту-опитувальника А.В. Фурмана передбачає, що відповіді оцінюються так: “дуже позитивне” (ставлення) – 5 балів, “позитивне” – 4 бали, “нейтральне” і за відсутності самооцінки – 0 балів, “негативне” – –4 бали, “вкрай негативне” – –5 балів.

Процедура підрахування кінцевого результату передбачає підсумування як позитивних, так і негативних оцінок. Отримане сумарне число є первинним результативним показником за шкалою особистісної адаптованості обстежуваного. Відзначимо також, що в разі не заповнення обстежуваним однієї-двох позицій цінність оцінювання також нівелюється тим фактом, що відсутність хоча б одного із зазначених в опитувальнику соціорозвивальних чинників уже само по собі якоюсь мірою позбавляє конкретну особистість повноти і гармонійності.

Відтак, індивідуально відповідаючи на запитання, кожен учасник обстеження визначав своє ставлення до навколишнього світу, навколишніх і самого себе, а тому оцінка рівня його особистісної адаптованості здійснювалася з кількох позицій, а саме: а) процесу і результату активного пристосування до видозміненого середовища за допомогою найрізноманітніших інтеріоризованих соціальних засобів (поведінка, соціальні дії, вчинки, діяльність, спілкування); б) компонента його діяльного

ставлення до світу, провідна функція якого полягає в оволодінні ним порівняно стабільними умовами та обставинами свого буття; в) складової осмислення і розв'язання типових репродуктивних задач і непередбачуваних проблем завдяки соціально прийнятним чи ситуативно можливим способам його поведінки як особистості” [**23, с. 9**]. Отож констатуємо наявність видової різноманітності соціокультурної адаптації на рівні особистості і студентської групи. При цьому одним із авторів у *рамках концепції особистісної адаптованості* обґрунтовано три базових рівні: 1) *адаптованість*, яка може функціонувати на чотирьох відповідних підрівнях (максимальному, високому, середньому і низькому); 2) *неадаптованість* (очевидна чи неочевидна); 3) *дезадаптованість* (ситуативна, стійка очевидна, критична і суперкритична) [**23, с. 5–6, 60, 66–68** та ін.]. В основу цієї класифікації покладений так званий “критерій ступеня адекватності”, тобто співвідношення мети і результатів діяльності особи. Звідси справжня чи відносна гармонійність між суб'єктивними цілями і кінцевими результатами завжди супроводжується позитивним ставленням – оцінкою, розумінням, прийняттям особистості себе і навколишнього світу; неадаптованість – це більш-менш усвідомлена невідповідність між цілями і результатами діяльності, що не чинить психотравмального впливу на особистість, а дезадаптивність указує на дисгармонію цілей та результатів, що є джерелом надмірного психічного напруження, котре внутрішньо травмує особистість [**23, с. 12–13**].

При цьому надається перевага груповій формі проведення опитування за відсутності часового обмеження при заповненні бланку відповідей опитаних. Отримані варіанти відповідей поділяються на позитивні та негативні і дають змогу оцінити не лише індивідуальні, а й середньоарифметичні показники адаптованості студентського колективу в цілому. Інтерпретація показників адаптованості дозволяє виявити генералізовану тенденцію-характеристику особистості, яка є складноструктурованою, поліфункціональною, динамічною та подвійно спричиненою (зовнішнім предметним оточенням, у якому живе особа, та її внутрішнім психодуховним світом). Відтак саме в останньому випадку оцінюється розвиток Я-концепції особистості, яка опосередковує її дії та вчинки у повсякденному житті. Зауважимо, що особливої уваги при інтерпретації результаті заслуговують не лише дуже низькі показ-

Таблиця 1
Бланк психодіагностичного обстеження

1. Тест-опитувальник Фурмана А.В. "Наскільки Ти адаптований до життя?"

Прізвище, ім'я _____
 Вік (років) _____ Навчальна група _____ Факультет _____
 Дата заповнення _____

№ п/п	Спробуй реально поглянути на свої взаємини з навколишнім світом та оцінити за п'ятибальною шкалою своє ставлення до:	Дуже позитивне	Позитивне	Нейтральне, невизначене, ніяке	Негативне	Украй негативно
I. НАВЧАННЯ						
1	Колег-студентів					
2	Викладачів					
3	Деканату					
4	Норм, прав та обов'язків студента					
5	Університету та його вимог у цілому					
II. СІМ'Я						
6	Батька					
7	Матері					
8	Брата, сестри					
9	Близьких родичів					
III. ВУЛИЦІ						
10	Найближчих друзів					
11	Знайомих, товаришів					
12	Подруг твоєї дівчини, або друзів твого хлопця					
13	Сусідів					
IV. ВЛАСНОГО Я						
14	Своєї поведінки, свої учинків					
15	Внутрішнього Я: Я-образу чи Я-концепції					
БАЛИ						

2. Соціометрія Дж. Морено

Назвіть прізвище та ім'я трьох студентів із Вашої групи (за рівнем спадаючої вагомості), з якими Вам найбільш комфортно спілкуватися:

- _____
- _____
- _____

Дякуємо за щирі відповіді!

ники, котрі вказують на несприятливі обставини взаємодії молодого людини із її оточенням чи значні труднощі у її особистісному розвитку, а й також дуже високі, максимально наближені до ідеалу. Для прикладу розглянемо заповнений бланк та проаналізуємо отримані результати (**табл. 2**) (для збереження анонімності прізвища заковані).

Згідно з отриманими даними студент набрав 34 бали, що відповідає *рівню ситуативної дезадаптованості*, що свідчить про наступне: а) на фоні достатньо вагомих успіхів у навчанні у юнака не сформований стійкий пізнавальний інтерес і як наслідок – спостерігається достатньо негативне ставлення до університету і його вимог у цілому; б) Я-концепція недостатньо структурована та нечітко визначена; в) у студента немає надійних друзів ані в студентському колективі, ані поза його межами і лише гармонійні стосунки у сім'ї дають йому впевненість у собі і підтримують у важких життєвих ситуаціях. Отож робота психолога із цим студентом має бути спрямована на подолання можливих негативних тенденцій у навчанні, що можуть з часом з'явитися як протест проти вимог, які висуваються як адміністрацією в цілому, так і викладачами зокрема, і на корекцію міжособистісних взаємин у групі, яка б підвищувала його особистісний статус й авторитет.

Кількісна інтерпретація результатів тесту-опитувальника первинно проводилася за класифікацією показників особистісної адаптованості, що отримана одним із авторів у 1997 році на вибірці 300 осіб (за стенойною критеріальною шкалою) (**табл. 3**), а якісна – за допомогою відповідної *теоретичної концепції*, що передбачає системне вивчення психологічної структури (складових, характеристик, особливостей) функціонування досліджуваної адаптованості [див. детально 23].

Другою психодіагностичною методикою, яка була використана у роботі, стала *соціометрія Дж. Морено*, яка застосовується для діагностики міжособистісних і міжгрупових взаємин з метою їхньої зміни, поліпшення й удосконалення. За допомогою соціометрії нами вивчалися типи соціального поведіння людей в умовах групової діяльності, аналізувалася психосоціальна сумісність членів конкретних груп. Соціометрична процедура мала на меті: а) вимір ступеня згуртованості-роз'єднаності студентських груп; б) визначення “соціометричних позицій”, тобто співвідносного авто-

ритету членів групи за ознаками “симпатії – антипатії”, де на крайніх полюсах виявлялися “лідер” групи і “відкинутий”; в) оприявлення внутрішньогрупових підсистем, згуртованих утворень, на чолі яких можуть бути свої неформальні лідери. Використання соціометрії уможливило з'ясування ступеня авторитету формального і неформального лідерів кожної академічної групи для їх перегрупування у командах задля зниження напруженості у студентському колективі, що здебільшого виникає через взаємну ворожість деяких студентів стосовно одногрупників.

Соціометрична процедура проводилася груповим методом, що не вимагало великих часових витрат (до 15 хв.), адже студенти відповідали всього на три запитання. Кожен член групи був зобов'язаний відповідати на них, вибираючи тих чи інших членів групи залежно від більшої чи меншої схильності, їх переваг порівняно з іншими, симпатій чи, навпаки, антипатій, довіри або ж недовіри.

Після постановки завдань дослідження і вибору об'єктів вимірювання формулювалися основні гіпотези і положення, що стосувалися можливих критеріїв опитування членів груп. (Зауважимо, що при цьому не могло бути повної анонімності, інакше соціометрія була б малоефективною.) Надійність процедури залежала насамперед від правильного добору критеріїв соціометрії. Сама соціометрична процедура проводилася у параметричній формі, тобто обмежувалося число виборів, що значно підвищило надійність отриманих даних, полегшило їх статистичну обробку, значно знизило імовірність випадкових відповідей, дозволило стандартизувати умови виборів у групах різної чисельності в одній вибірці, що у підсумку й уможливило зіставлення емпіричного матеріалу різних груп та підрахування ступеня згуртованості студентських осередків.

Загалом проведення соціометричного опитування відповідало таким вимогам: 1) опитування проводилося лише у групах, які мають певний досвід спільної діяльності; 2) розмір групи був достатній для активного безпосереднього спілкування студентів між собою, тому запитання відповідали обраним критеріям; 3) зміст останніх був точним і зрозумілим для всіх членів обстежуваної групи; 4) треба було обрати три вибори; 5) члени групи ясно уявляли собі її межі (кожний студент вибирав собі партнерів для спільної діяльності тільки у межах своєї академічної групи).

Таблиця 2
Приклад заповненого психодіагностичного обстеження

1. Тест-опитувальник Фурмана А.В. “Наскільки Ти адаптований до життя?”

Прізвище, ім'я П.Т.

Вік (років) 18

Навчальна група СР-11

Факультет юридичний

Дата заповнення 25.10.2013 р.

№ п/п	Спробуй реально поглянути на свої взаємини з навколишнім світом та оцінити за п'ятибальною шкалою своє ставлення до:	Дуже позитивне	Позитивне	Нейтральне, невизначене, ніяке	Негативне	Украй негативно
I. НАВЧАННЯ						
1	Колег-студентів			+		
2	Викладачів	+				
3	Деканату		+			
4	Норм, прав та обов'язків студента			+		
5	Університету та його вимог у цілому				+	
II. СІМ'Я						
6	Батька	+				
7	Матері	+				
8	Брата, сестри	+				
9	Близьких родичів	+				
III. ВУЛИЦІ						
10	Найближчих друзів			+		
11	Знайомих, товаришів			+		
12	Подруг твоєї дівчини, або друзів твого хлопця			+		
13	Сусідів			+		
IV. ВЛАСНОГО Я						
14	Своєї поведінки, свої учинків	+				
15	Внутрішнього Я: Я-образу чи Я-концепції		+			
БАЛИ		+30	-8	0	-4	

2. Соціометрія Дж. Морено

Назвіть прізвище та ім'я трьох студентів із Вашої групи (за рівнем спадаючої вагомості), з якими Вам найбільш комфортно спілкуватися:

1. С.Л.

2. К.Х.

3. Т.Н.

Дякуємо за щирі відповіді!

Таблиця 3

Класифікація показників особистісної адаптованості вчителів загальноосвітніх шкіл (1997 рік) [23, с. 68]

Вид соціально-психологічної адаптації	Рівні функціонування особистісної адаптованості	Показники адаптованості	Відсоток виявлення (вибірка – 300 осіб)
I. Адаптованість	1. А) Максимальний	70+75	0,15
	Б) Дуже високий	59+69	3,85
	2. Високий	51+58	7
	3. Середній	46+50	12
II. Неадаптованість	4. Низький	40+45	17
	5. Неочевидний, або псевдоадаптованість	33+39	20
III. Дезадаптованість	6. Очевидний	26+32	17
	7. Ситуативний	21+25	12
	8. Стійкий очевидний	14+20	7
	9. А) Критичний	4+13	3,85
	Б) Суперкритичний	3 і менше	0,15

Аналіз отриманих результатів зводився до побудови *соціоматриці (табл. 4)*, яка дає досить наочну картину міжособистих стосунків у групі за кожним критерієм. На основі соціоматриці будувалася *соціограма (рис. 2)* – графічне зображення реакції обстежуваних один на одного, що уможливило порівняльний аналіз структури взаємин у студентській групі та унаочнювало картину внутрішньогрупової диференціації її членів за їх статусом (популярністю). У такий спосіб дані соціометричного обстеження дали змогу виявити фактичний рівень згуртованості студентських груп, наявність у них реальних лідерів та молодих людей, які перебувають в ізоляції. Звернімося до поданого нами прикладу.

Вищенаведені соціометрична матриця і карта диференціації групи ПР-31 вказують на кілька примітних моментів: *по-перше*, коефіцієнт згуртованості цього студентського загалу третьокурсників є дуже низьким, що свідчить про відсутність колективу як зрілої форми міжособистісних стосунків, котра має чітко визначену мету повсякденної освітньої діяльності; *по-друге*, наявний неформальний лідер (позиція №1), котрого обрало 9 осіб із числа одноступіньників, не готовий зреалізувати свої лідерські обов'язки для консолідації спільного буденного життя, що гальмує перебіг конструктивних процесів успішного розвитку академічної групи; *по-третє*, ситуацію у цій групі уск-

ладнює те, що чотири особи, які отримали по 4–5 виборів також є малоактивними і навіть індіферентними у виявленні зусиль, спрямованих на постановку і досягнення групових цілей, що підтверджують одиничні взаємні вибори; *по-четверте*, загальну згурпованість студентів-правознавців можна істотно підвищити, якщо створити низку активізаційних умов їх повсякденної життєдіяльності: запропонувати (з боку куратора чи завідувача кафедр) спільну цікаву справу, котра б внутрішньо мотивувала кожного до навчальної співпраці; покласти відповідальність за стан і результати освітньої та громадянської діяльності на потенційних лідерів, стимулюючи їхній особистісний рефлексивний потенціал; задіяти всіх членів групи до урочистих, творчих, прото-професійних заходів на засадах міжособистісної паритетності та ін.

3. СТАТИСТИЧНА ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ ПСИХОДІАГНОСТИЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ*

Опитування проводилося зі студентами 1–4 курсів семи факультетів ТНЕУ. Загалом статистична обробка отриманих результатів здійснювалася у *n'ять етапів*, кожний з яких передбачав створення відповідних зведених, деталізованих чи узагальнювальних таблиць.

Перший етап. Підрахування суми первинних балів кожного з обстежуваних за тес-

* До збору та нормативної організації статистичних даних найвагомішим чином причетна спеціаліст психологічної служби ТНЕУ Ірина Василівна Білик, за що автори висловлюють їй неперехідну особисту вдячність.

Таблиця 4

Соціометрична матриця групи ПР-31 юридичного факультету ТНЕУ
(23 жовтня 2013 р., м. Тернопіль)

№ п/п	Кого вибирають	Хто вибирає																								Сума балів
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	
1	Б. М.	X		1+							3-	2-														
2	В. М.	2-	X							3-													1-			
3	Г. М.	2+		X				3-					1-													
4	Д. Х.	1-			X										2-						3-					
5	Д. З.					X	2-						1+												3-	
6	Д. А.	1-			2-	X							3+													
7	Д. В.	1-			2-			X													3-					
8	І. Н.	2-							X						1+									3-		
9	К. Ю.									X						1+	3-						2-			
10	К. К.	2-									X						1-					3-				
11	К. О.							1-				X								2+		3-				
12	Л. В.												X													
13	М. Я.					2+	1+		3-					X												
14	М. Р.	3-								1+					X						2-					
15	Л. М.					2-					1+				3-	X										
16	Р. Ю.																X									
17	Р. А.																	X								
18	С. Т.														1-	2-		X			3+					
19	Ф. Н.							2-				1+	3-							X						
20	Ш. М.	2-													1-				3+		X					
21	Ш. В.																					X				
22	Щ. К.																						X			
23	Я. І.			3-				1-				2-												X		
24	Д. О.																								X	
Кількість виборів		9	-	2	2	2	2	4	2	1	1	3	1	3	5	1	4	-	1	2	4	2	2	-	1	54
Взаємні вибори		1	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1	-	2	1	1	1	-	1	1	1	-	-	-	-	14
Коефіцієнт згуртованості																									25,9%	

том-опитувальником “Наскільки Ти адаптований до життя?” і визначення рівня його особистісної адаптованості запропонованою одним з авторів класифікацією показників (див. **табл. 3**), а також заповнення соціометричної матриці, побудова карт диференціації студентських груп та підрахування коефіцієнта згуртованості кожної з них (див. вищенаведені приклади).

Другий етап. Побудова за результатами обстеження зведених таблиць щодо розподілу студентів за дев'ятьма рівнями особистісної адаптованості та за показниками згуртованості академічних груп усіх семи факультетів ТНЕУ (див. приклад **табл. 5**), що дає змогу конкретизувати *психодіагностичну картину*

того, наскільки психосоціально комфортними є міжособистісні стосунки між студентами в академічних групах, а відтак чітко окреслити їх психоемоційний клімат та ділову освітньо-центровану атмосферу. Так, стосовно юридичного факультету висновуємо, що:

а) академічні групи від першого до четвертого курсу є вкрай відмінними як за згуртованістю (коефіцієнт згуртованості коливається в широкому діапазоні – від 25,0% до 76, 2%), так і за наявністю / відсутністю дезадаптованих чи, навпаки, високоадаптованих особистостей, що фактично вказує на *разюче відмінні психосоціальні умови професійного навчання* студентів, які майже увесь час перебувають в одному навчальному корпусі та соціально вза-

Таблиця 5

Результати дослідження особистісної адаптованості (за тестом-опитувальником «Наскільки Ти адаптований до життя?» А.В.Фурмана) та рівнів згуртованості (за соціометрією Дж. Морено) студентів I–IV курсів юридичного факультету ТНЕУ, отриманих у жовтні 2013 – березні 2014 року (вибірка – 362 особи)

№ п/п	Академічна група	Кількість обстежених	Рівні адаптованості (у балах)											Рівень згуртованості студентських груп, у %
			Адаптованість				Неадаптованість			Дезадаптованість				
			максимальний	дуже високий	високий	середній	низький	неочевидна або псевдоадаптованість	очевидна	ситуативна	стійка очевидна	критична	суперкритична	
1	ПР–11	30	-	12	7	5	4	-	-	1	1	-	-	48,2
2	ПР–12	30	1	10	5	6	5	1	1	-	-	1	-	54,3
3	СР–11	12	-	1	1	5	-	-	4	1	-	-	-	69,4
4	СР–12	11	-	1	1	1	1	6	-	1	-	-	-	37,5
Разом:		83	1	24	14	17	10	7	5	3	1	1	-	
Середній показник рівня згуртованості першокурсників:													51,2	
1	ПР–21	25	6	5	7	3	2	1	-	1	-	-	-	33,9
2	ПР–22	21	-	7	5	1	2	3	1	1	-	-	1	13,3
3	ПР–23	20	5	8	3	2	1	1	-	-	-	-	-	41,0
4	СР–21	7	-	2	1	-	3	-	1	-	-	-	-	66,7
5	СР–22	13	-	6	3	-	3	1	-	-	-	-	-	46,2
Разом:		86	11	28	19	6	11	6	2	2	-	-	1	
Середній показник рівня згуртованості другокурсників:													40,0	
1	ПР–31	18	-	7	5	2	2	1	-	1	-	-	-	25,9
2	ПР–32	18	1	3	6	2	1	2	2	-	1	-	-	48,0
3	СР–31	14	-	4	5	1	3	-	-	-	1	-	-	34,1
4	СР–32	11	-	3	5	1	2	-	-	-	-	-	-	42,4
Разом:		61	1	17	21	6	8	3	2	1	2	-	-	
Середній показник рівня згуртованості третьокурсників:													36,5	
1	ПР–41	21	2	12	3	2	1	-	1	-	-	-	-	25,0
2	ПР–42	20	1	5	7	1	3	-	2	1	-	-	-	33,3
3	ПР–43	23	-	9	8	4	1	1	-	-	-	-	-	35,6
4	ПР–44	24	-	11	5	3	4	-	1	-	-	-	-	63,8
5	ПР–45	24	3	7	7	3	1	1	1	-	-	1	-	76,2
6	СР–41	20	-	2	7	7	2	2	-	-	-	-	-	63,6
Разом:		132	6	46	37	20	12	4	5	1	-	1	-	
Середній показник рівня згуртованості четвертокурсників:													53,5	
Усього по факультету		362	19	115	91	49	41	20	14	7	3	2	1	
Сукупний середній показник рівня згуртованості студентів факультету:													47,0	

емодіють з одним і тим же професорсько-викладацьким складом;

б) за наявності істотних відмінностей в особистісній адаптованості і згуртованості студентів юридичного факультету, все ж не існує значного дисонансу як у психосоціальній

приспосованості студентів, так і а їхній групові однастайності від першого до четвертого курсу, що підкреслює урельнену вагомість трьох засадничих чинників у досягненні певної цільової збалансованості факультетського життя: особистісного рівня розвитку професорсько-

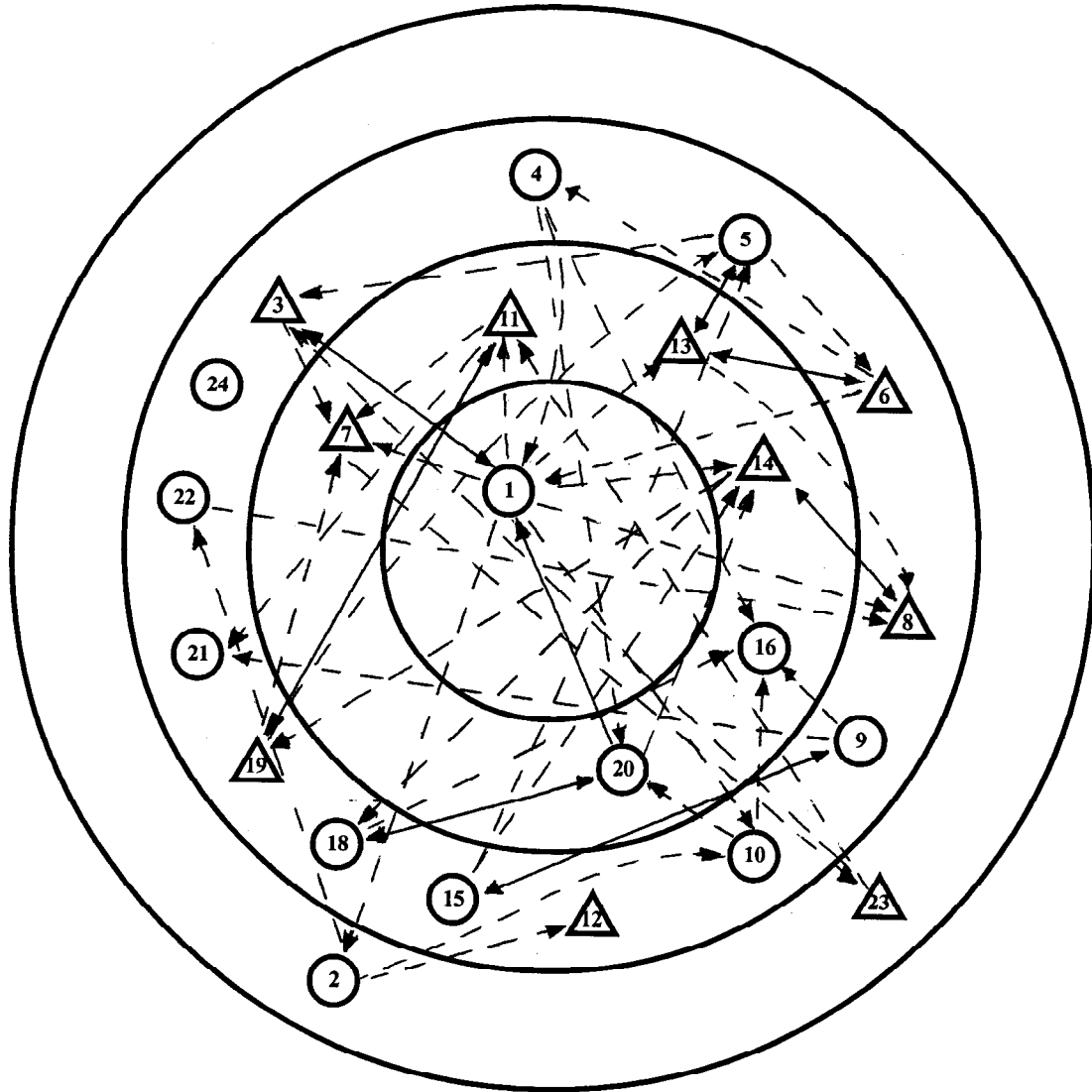

Рис. 2.

Карта групової диференціації студентів ПР-31 юридичного факультету ТНЕУ
(23 жовтня 2013 р., м. Тернопіль)

Примітка:

1. Перше коло – соціометричні “зірки” (6 і більше виборів).
2. Друге – сприятливе становище (3–5 виборів).
3. Третє – несприятливе становище (1–2 вибори).
4. Четверте – “ізолювані” (0 виборів).

Позначення:

- ↔ – взаємний вибір;
- > – односторонній вибір;
- △ – хлопець;
- – дівчина.

викладацького складу, керівництва і самих студентів, спрямованих організаційного і соціально-психологічного кліматів цього структурного підрозділу університету та відносно єдиною системою моральних норм і професійних вимог до кожного студента незалежно від віку, статі, курсу і форми навчання, здібностей і характеру;

в) не виявлено явної позитивної кореляції між ступенем особистісної адаптованості студентів академічних груп і згуртованістю останніх як інтегральним показником їх цілеспря-

мованості й одноставності; а це означає, що студентська група не тільки може стати для особистості помічником у розв’язанні життєвих чи суто навчальних проблем, а й спричиняти складнощі та непотрібне напруження, істотно утруднювати її перебування у стінах університету.

Окреслені закономірності властиві також для решти психодіагностичних ситуацій, що об’єктивовані у статистичних даних стосовно особистісної адаптованості і згуртованості студентів інших шести факультетів ТНЕУ (табл. 6–11).

Таблиця 6

Результати дослідження особистісної адаптованості
(за тестом-опитувальником «Наскільки Ти адаптований до життя?» А.В.Фурмана)
та рівнів згуртованості (за соціометрією Дж. Морено)
студентів I–IV курсів факультету фінансів ТНЕУ,
отриманих у жовтні 2013–березні 2014 року (вибірка – 508 осіб)

№ п/п	Академічна група	Кількість обстежених	Рівні адаптованості (у балах)											Рівень згуртованості студентських груп, у %
			Адаптованість				Неадаптованість			Дезадаптованість				
			максимальний	дуже високий	високий	середній	низький	неочевидна або псевдоадаптованість	очевидна	ситуативна	стійка	оперативна	критична	
1	Ф-11	18	1	6	3	4	2	-	1	-	-	1	-	51,0
2	Ф-12	24	1	15	2	1	2	3	-	-	-	-	-	34,3
3	ФО-11	12	-	6	1	-	2	-	1	1	1	-	-	37,5
4	ФМО-11	14	-	5	4	2	1	-	2	-	-	-	-	40,0
5	ФМО-12	15	-	5	4	2	1	3	-	-	-	-	-	22,7
6	ЕТ-11	8	1	5	1	1	-	-	-	-	-	-	-	26,7
Разом:		91	3	42	15	10	8	6	4	1	1	1	-	
Середній показник рівня згуртованості першокурсників:														37,7
1	Ф-21	24	1	7	5	5	4	1	-	-	1	-	-	45,8
2	Ф-22	19	-	6	5	1	1	3	3	-	-	-	-	54,9
3	Ф-23	20	-	5	7	3	3	2	-	-	-	-	-	59,3
4	Ф-24	5	-	1	2	-	2	-	-	-	-	-	-	33,3
5	ФО-21	20	2	8	5	1	3	1	-	-	-	-	-	57,8
6	ФМО-21	21	4	2	5	3	3	3	1	-	-	-	-	24,1
7	ФМО-22	21	1	5	7	4	1	3	-	-	-	-	-	39,2
8	ЕТ-21	4	-	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Разом:		134	8	35	37	18	18	13	4	-	1	-	-	
Середній показник рівня згуртованості другокурсників:														45,4
1	Ф-31	22	-	10	4	3	3	1	-	-	1	-	-	52,3
2	Ф-32	28	1	11	7	3	2	2	1	-	1	-	-	29,8
3	Ф-33	25	2	10	4	3	4	1	-	1	-	-	-	64,8
4	ФО-31	8	-	1	-	-	2	4	1	-	-	-	-	35,3
5	ФО-32	15	-	4	3	2	3	2	-	1	-	-	-	38,9
6	ФО-33	23	2	9	8	2	1	1	-	-	-	-	-	41,7
7	ФМО-31	28	1	8	10	2	3	2	2	-	-	-	-	50,0
8	ФМО-32	31	6	11	5	2	6	1	-	-	-	-	-	47,3
Разом:		180	12	64	41	17	24	14	4	2	2	-	-	
Середній показник рівня згуртованості третьокурсників:														46,2
1	Ф-41	14	-	6	4	3	1	-	-	-	-	-	-	57,1
2	Ф-42	6	1	1	-	1	2	1	-	-	-	-	-	22,2
3	Ф-43	9	-	3	2	2	1	1	-	-	-	-	-	47,6
4	Ф-44	11	-	2	3	2	3	1	-	-	-	-	-	48,3
5	ФО-41	20	1	5	7	2	1	1	-	1	2	-	-	56,5
6	ФО-42	7	1	5	-	1	-	-	-	-	-	-	-	28,6
7	ФМО-41	17	-	7	5	1	2	1	-	1	-	-	-	56,0
8	ФМО-42	9	-	4	1	1	-	2	1	-	-	-	-	45,5
9	ФМО-43	10	-	5	2	1	1	1	-	-	-	-	-	66,7
Разом:		103	3	38	24	14	11	8	1	2	2	-	-	
Середній показник рівня згуртованості четвертокурсників:														50,7
Усього по факультету		508	26	179	117	59	61	41	13	5	6	1	-	
Сукупний середній показник рівня згуртованості студентів факультету:														45,4

Таблиця 7

Результати дослідження особистісної адаптованості
(за тестом-опитувальником «Наскільки Ти адаптований до життя?» А.В.Фурмана)
та рівнів згуртованості (за соціометрією Дж. Морено)
студентів I–IV курсів факультету обліку і аудиту ТНЕУ,
отриманих у жовтні 2013–березні 2014 року (вибірка – 237 осіб)

№ п/п	Академічна група	Кількість обстежених	Рівні адаптованості (у балах)										Рівень згуртованості студентських груп, у %	
			Адаптованість				Неадаптованість		Дезадаптованість					
			максимальний	дуже високий	високий	середній	низький	неочевидна або псевдоадаптованість	очевидна	ситуативна	стійка очевидна	критична		суперкритична
1	ОП–11	27	-	8	7	5	3	2	1	-	1	-	-	56,4
2	ОБС–11	17	1	6	2	3	3	2	-	-	-	-	-	63,3
3	РК–11	17	1	8	4	2	-	1	-	1	-	-	-	58,8
Разом:		61	2	22	13	10	6	5	1	1	1	-	-	
Середній показник рівня згуртованості першокурсників:													59,1	
1	ОА–21	18	-	10	3	-	1	3	1	-	-	-	-	52,8
2	ОА–22	20	-	5	6	7	1	-	1	-	-	-	-	42,9
3	ОА–23	12	-	3	2	3	2	1	1	-	-	-	-	31,25
Разом:		50	-	18	11	10	4	4	3	-	-	-	-	
Середній показник рівня згуртованості другокурсників:													44,0	
1	ОП–31	17	1	5	6	1	3	1	-	-	-	-	-	31,3
2	ОБ–31	9	1	4	1	-	1	2	-	-	-	-	-	61,5
3	ОБС–31	22	1	2	7	5	-	3	1	2	1	-	-	44,4
4	РК–31	17	1	9	2	3	2	-	-	-	-	-	-	52,0
Разом:		65	4	20	16	9	6	6	1	2	1	-	-	
Середній показник рівня згуртованості третьокурсників:													44,9	
1	ОП–41	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2	ОБ–41	12	-	2	8	2	-	-	-	-	-	-	-	35,5
3	ОБС–41	20	-	4	7	1	6	1	1	-	-	-	-	56,1
4	ОСП–41	9	-	2	1	3	2	1	-	-	-	-	-	55,6
5	РК–41	20	-	7	4	3	4	2	-	-	-	-	-	42,3
Разом:		61	-	15	20	9	12	4	1	-	-	-	-	
Середній показник рівня згуртованості четвертокурсників:													48,0	
Усього по факультету		237	6	75	60	38	28	19	6	3	2	-	-	
Сукупний середній показник рівня згуртованості студентів факультету:													49,2	

Отже, цей етап статистичної обробки емпіричних даних є винятково важливим. І це зрозуміло чому, адже отримані результати дають справді цілісну психодіагностичну картину чітко упредметненого аналітичного формату. Так, у нашій ситуації із юридичним факультетом ТНЕУ (табл. 5) очевидно, що переважна більшість студентів (316 із 362

осіб), котрі тут навчаються, у цілому добре адаптовані до життя, а та незначна частина (34 особи) неадаптованої молоді природно відчуває труднощі в нових умовах основної діяльності (зміна місця проживання та референтного кола, нові вимоги освітнього процесу і режиму праці та відпочинку тощо). Зокрема, серед останньої групи 20 осіб мають неоче-

Таблиця 8

Результати дослідження особистісної адаптованості
(за тестом-опитувальником «Наскільки Ти адаптований до життя?» А.В.Фурмана)
та рівнів згуртованості (за соціометрією Дж. Морено)
студентів I–IV курсів факультету комп'ютерних інформаційних технологій ТНЕУ,
отриманих у жовтні 2013–березні 2014 року (вибірка – 175 осіб)

№ п/п	Академічна група	Кількість обстежених	Рівні адаптованості (у балах)											Рівень згуртованості студентських груп, у %
			Адаптованість					Неадаптованість			Деадаптованість			
			максимальний	дуже високий	високий	середній	низький	неочевидна або псевдоадаптованість	очевидна	ситуативна	стійка очевидна	критична	суперкритична	
1	КСМ–11	15	3	4	1	2	3	2	-	-	-	-	-	0
2	КСМ–12	17	1	3	5	2	2	3	1	-	-	-	-	40,0
3	ПЗАС–11	16	1	4	4	4	-	2	-	1	-	-	-	43,1
4	ПЗАС–12	10	1	1	1	3	3	1	-	-	-	-	-	43,5
5	КН–11	-												
6	СКС–11	-												
Разом:		58	6	12	11	11	8	8	1	1	-	-	-	
Середній показник рівня згуртованості першокурсників:													38,1	
1	н/д		-								-	-	-	
Разом:			-								-	-	-	
Середній показник рівня згуртованості другокурсників:														
1	СКС–31	12	1	5	3	-	2	-	-	-	-	1	-	22,2
2	КСМ–31	16	1	3	4	1	2	2	2	-	-	-	1	28,2
3	КСМ–32	15	1	2	3	4	3	1	1	-	-	-	-	23,2
Разом:		43	3	10	10	5	7	3	3	-	-	1	1	
Середній показник рівня згуртованості третьокурсників:													24,8	
1	СКС–41	9	-	-	5	1	1	1	-	1	-	-	-	42,3
2	КН–41	7	-	2	3	2	-	-	-	-	-	-	-	28,5
3	МІ–41	10	1	1	3	1	3	1	-	-	-	-	-	46,4
4	КСМ–41	19	-	4	5	2	3	3	-	-	2	-	-	19,2
5	ПЗАС–41	20	3	2	6	1	3	3	1	1	-	-	-	32,8
6	ЕК–41	9	-	3	1	2	1	1	-	-	-	1	-	60,0
Разом:		74	4	12	23	9	11	9	1	2	2	1	-	
Середній показник рівня згуртованості четвертокурсників:													35,0	
Усього по факультету		175	13	34	44	25	26	20	5	3	2	2	1	
Сукупний середній показник рівня згуртованості студентів факультету:													33,1	

видну, а 14 – очевидну неадаптованість. Ще 13 студентів дезадаптовані (7 – ситуативно та 3 стійко очевидно). Троє молодих людей викликають особливе занепокоєння, тому що знаходяться у межах критичної (2 особи) і суперкритичної (1 особа) дезадаптованості. Якщо у першому варіанті маємо справу і з порушенням так званого психологічного комфорту, внутрішньої гармонії з собою чи з

оточенням, яке, незначним чином впливаючи на перебіг психічних процесів особистості, все ж відіграє позитивну роль, тому що є рушійною силою розвитку і передумовою вдосконалення її поведінки та діяльності. І це не випадково. Саме наявність поліфонії психоформ неадаптивної поведінки [23, 20], звісно, за умов належно проведеної психологічної роботи, сприяє розвитку і збагаченню сучасної

Таблиця 9

Результати дослідження особистісної адаптованості
(за тестом-опитувальником «Наскільки Ти адаптований до життя?» А.В.Фурмана)
та рівнів згуртованості (за соціометрією Дж. Морено)
студентів I–IV курсів факультету економіки та управління ТНЕУ,
отриманих у жовтні 2013–березні 2014 року (вибірка – 363 особи)

№ п/п	Академічна група	Кількість обстежених	Рівні адаптованості (у балах)											Рівень згуртованості студентських груп, у %
			Адаптованість					Неадаптованість		Деадаптованість				
			максимальний	дуже високий	високий	середній	низький	неочевидна або псевдоадаптованість	очевидна	ситуативна	стійка	очевидна	критична	
1	ЕПП–11	20	-	7	5	1	3	3	1	-	-	-	-	57,6
2	ЕПП–12	19	1	9	5	2	1	-	-	1	-	-	-	59,3
3	УПЕП–11	17	1	5	5	-	2	4	-	-	-	-	-	43,1
4	УПЕП–12	15	2	2	7	4	-	-	-	-	-	-	-	45,5
Разом:		71	4	23	22	7	6	7	1	1	-	-	-	
Середній показник рівня згуртованості першокурсників:													51,9	
1	ЕПП–21	18	-	6	-	4	6	2	-	-	-	-	-	54,9
2	ЕПП–22	18	-	6	6	3	2	-	1	-	-	-	-	16,7
3	УПЕП–21	20	-	6	6	4	1	1	-	1	-	1	-	45,0
4	УПЕП–22	20	-	7	6	-	6	1	-	-	-	-	-	50,9
5	МА–21	14	1	5	2	3	2	1	-	-	-	-	-	59,0
6	МА–22	14	1	5	4	3	-	1	-	-	-	-	-	63,2
Разом:		104	2	35	24	17	17	6	1	1	-	1	-	
Середній показник рівня згуртованості другокурсників:													48,1	
1	ЕПП–31	29	1	15	9	1	3	-	-	-	-	-	-	62,1
2	ЕПП–32	25	1	9	11	2	-	1	-	1	-	-	-	37,0
3	УПЕП–31	20	2	6	2	-	4	3	1	1	-	1	-	50,8
4	УПЕП–32	19	-	7	6	-	2	3	-	-	1	-	-	54,2
Разом:		93	4	37	28	3	9	7	1	2	1	1	-	
Середній показник рівня згуртованості третьокурсників:													54,3	
1	ЕПП–41	21	-	2	5	3	4	5	1	-	1	-	-	48,4
2	ЕПП–42	24	-	8	7	4	3	2	-	-	-	-	-	37,1
3	УПЕП–41	13	2	4	3	1	1	1	1	-	-	-	-	30,8
4	УПЕП–42	19	-	8	6	1	3	-	1	-	-	-	-	58,8
5	МЛ–41	18	1	7	3	2	1	2	-	1	-	-	1	44,9
Разом:		95	3	29	24	11	12	10	3	1	1	-	1	
Середній показник рівня згуртованості четвертокурсників:													44,5	
Усього по факультету		363	13	124	98	38	44	30	6	5	2	2	1	
Сукупний середній показник рівня згуртованості студентів факультету:													49,4	

культури та спричиняє інноваційний розвиток соціуму. Інша справа – критичний рівень деадаптації. Особи з такими результатами перебувають у доволі некомфортних життєвих умовах чи переживають складний внутрішній конфлікт, що врешті-решт може свідчити про більш-менш сформовані невротичні чи суїци-

дальні тенденції реагування на проблеми власного життя.

Середні показники рівня згуртованості студентських груп загалом указують на достатньо комфортні взаємостосунки всередині цих об'єднань на першому і четвертому курсах, і на наявність деякого напруження у спілкуванні

Таблиця 10

Результати дослідження особистісної адаптованості
(за тестом-опитувальником «Наскільки Ти адаптований до життя?» А.В.Фурмана)
та рівнів згуртованості (за соціометрією Дж. Морено)
студентів I–IV курсів факультету банківського бізнесу ТНЕУ,
отриманих у жовтні 2013–березні 2014 року (вибірка – 255 осіб)

№ п/п	Академічна група	Кількість обстежених	Рівні адаптованості (у балах)											Рівень згуртованості студентських груп, у %
			Адаптованість					Неадаптованість		Дезадаптованість				
			максимальний	дуже високий	високий	середній	низький	неочевидна або псевдоадаптованість	очевидна	ситуативна	стійка	очевидна	критична	
1	БС–11	22	2	5	6	5	3	1	-	-	-	-	-	62,1
2	ДІД–11	15	-	4	4	3	1	2	-	1	-	-	-	40,0
Разом:		37	2	9	10	8	4	3	-	1	-	-	-	
Середній показник рівня згуртованості першокурсників:													53,2	
1	БС–21	26	-	5	8	4	4	1	4	-	-	-	-	49,2
2	БС–22	16	1	3	6	2	3	-	1	-	-	-	-	51,7
3	ДІД–21	23	-	2	9	7	2	2	1	-	-	-	-	52,3
Разом:		65	1	10	23	13	9	3	6	-	-	-	-	
Середній показник рівня згуртованості другокурсників:													51,0	
1	БС–31	16	-	7	2	3	1	2	-	1	-	-	-	37,0
2	БС–32	14	-	5	4	-	2	2	-	-	1	-	-	28,6
3	БС–33	14	-	4	7	1	1	1	-	-	-	-	-	46,8
4	ДІД–31	21	2	13	2	1	1	2	-	-	-	-	-	62,5
Разом:		65	2	29	15	5	5	7	-	1	1	-	-	
Середній показник рівня згуртованості третьокурсників:													45,7	
1	БС–41	27	1	5	8	4	4	1	4	-	-	-	-	56,7
2	БС–42	24	2	3	9	5	3	2	-	-	-	-	-	52,1
3	БС–43	11	-	5	2	1	2	-	-	-	1	-	-	20,7
4	БС–44	12	-	2	2	3	2	1	2	-	-	-	-	66,6
5	ДІД–41	14	-	1	9	3	-	-	1	-	-	-	-	36,8
Разом:		88	3	16	30	16	11	4	7	-	1	-	-	
Середній показник рівня згуртованості четвертокурсників:													46,5	
Усього по факультету		255	8	64	78	42	29	17	13	2	2	-	-	
Сукупний середній показник рівня згуртованості студентів факультету:													49,1	

з товаришами серед друго- і третьокурсників. Хоча зіставлення соціометричних даних з результатами, які дали змогу оцінити рівень особистісної адаптованості засвідчило, що саме на першому і четвертому курсах найбільша кількість неадаптованих та дезадаптованих студентів (зрозуміло, що у першому випадку труднощі адаптаційного процесу пояснюються зміною соціального статусу, потребою зайняти своє місце у новому колективі та пристосуватися до незвичних вимог оточення і навчання, а у другому більшість хвилювань пов'язано із

необхідністю подальшого фахового та особистісного самовизначення). Основними ж причинами зниження загальногрупового рівня згуртованості, на нашу думку, є наступні: по-перше, на середніх курсах природно загострюється конкурентна боротьба за лідерство як у навчанні, так і у статусному визначенні, що відповідно провокує конфліктність та відкриту опозиційність; по-друге, як і кожна мала група (до прикладу сім'я), студентський колектив переживає декілька криз у своєму розвитку, пік яких якраз і припадає на цей період.

Таблиця 11

*Результати дослідження особистісної адаптованості
(за тестом-опитувальником «Наскільки Ти адаптований до життя?» А.В.Фурмана)
та рівнів згуртованості (за соціометрією Дж. Морено) студентів I-IV курсів
факультету аграрної економіки та менеджменту ТНЕУ,
отриманих у жовтні 2013–березні 2014 року (вибірка – 100 осіб)*

№ п/п	Академічна група	Кількість обстежених	Рівні адаптованості (у балах)											Рівень згуртованості студентських груп, у %
			Адаптованість					Неадаптованість		Деадаптованість				
			максимальний	дуже високий	високий	середній	низький	неочевидна або псевдоадаптованість	очевидна	ситуативна	стійка очевидна	критична	суперкритична	
1	МПЗ–11	н/д												
2	МПЕД–11	н/д												
3	ЕФАП–11	10	-	2	3	1	2	2	-	-	-	-	-	44,4
Разом:		10	-	2	3	1	2	2	-	-	-	-	-	
Середній показник рівня згуртованості першокурсників:													44,4	
1	н/д	н/д	-									-	-	-
Разом:			-									-	-	-
Середній показник рівня згуртованості другокурсників:														
1	ЕФАП–31	11	1	1	4	2	1	1	1	-	-	-	-	39,4
2	МПЗ–31	13	1	6	1	3	1	-	-	-	1	-	-	54,5
3	МТС–31	10	-	4	1	1	2	1	-	-	-	1	-	37,0
4	ОАПВ–31	21	-	9	4	1	2	3	2	-	-	-	-	32,7
Разом:		55	2	20	10	7	6	5	3	-	1	1	-	
Середній показник рівня згуртованості третьокурсників:													39,9	
1	МПЗ–41		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2	ОАПВ–41	13	-	4	6	1	-	2	-	-	-	-	-	56,4
3	МТС–41	7	-	4	2	-	1	-	-	-	-	-	-	47,6
4	ЕФАП–41	15	1	2	3	-	3	2	2	-	1	1	-	46,5
Разом:		35	1	10	11	1	4	4	2	-	1	1	-	
Середній показник рівня згуртованості четвертокурсників:													50,5	
Усього по факультету		100	3	32	24	9	12	11	5	-	2	2	-	
Сукупний середній показник рівня згуртованості студентів факультету:													44,2	

Третій етап. Створення таблиці зведених усереднених результатів рівнів особистісної адаптованості студентів семи факультетів ТНЕУ (табл. 12), що уможливило спрямований психологічний аналіз отриманих первинних результатів та зосереджує консультативну і корекційну увагу фахівців ПСУ щонайперше на тих студентах, котрі дезадаптовані в найближчому довікллі. В нашому випадку мовиться про 25 осіб із ситуативною, 19 – із стійкою очевидною, 9 – із критичною і 3 особи із суперкритичною адаптованістю, з котрими має бути проведена поглиблення психосоціальної роботи: спочатку налагоджене

міжособистісне контактування психолога і зреалізована співбесіда на предмет з'ясування самопочуття, особистісних труднощів і домагань цих, фактично проблемних, студентів; далі здійснена ґрунтовна психодіагностика, яка б повно виявила індивідуально-психологічні особливості їхнього інтелектуального, соціального, екзистенційного і духовного розвитку; потім на основі отриманих діагностичних та емпіричних даних обов'язкове виконання бодай мінімізованої у часі програми психокорекції особистісної дезадаптованості конкретного студента, що переводить його в інший – більш благодатний та апробований –

Таблиця 12

Зведені усереднені результати рівнів особистісної адаптованості студентів семи факультетів ТНЕУ, отримані за методикою А.В.Фурмана «Наскільки Ти адаптований до життя?» у листопаді 2013 – березні 2014 року (у балах, вибірка – 2000 осіб)

Види соціально-психологічної адаптації	Рівні функціонування особистісної адатованості	Показники адаптованості	ЮФ	ФФ	ФЕУ	ФОА	ФББ	ФКІТ	ФАЕМ	Загальна кількість
I. Адаптованість	Максимальний	70-75	19	26	13	6	8	13	3	88
	Дуже високий	59-69	115	179	124	75	64	34	32	623
	Високий	51-58	91	117	98	60	78	44	24	512
	Середній	46-50	49	59	38	38	42	25	9	260
	Низький	40-45	41	61	44	28	29	26	12	241
II. Неадаптованість	Неочевидний	33-39	20	41	30	19	17	20	11	158
	Очевидний	26-32	14	13	6	6	13	5	5	62
III. Дезадаптованість	Ситуативний	21-25	7	5	5	3	2	3	-	25
	Стійкий очевидний	14-20	3	6	2	2	2	2	2	19
	Критичний	4-13	2	1	2	-	-	2	2	9
	Суперкритичний	3 і менше	1	-	1	-	-	1	-	3
Загальна кількість студентів			454	798	433	290	326	248	151	2700
Кількість обстежених студентів			362	508	363	237	255	175	100	2000

внутрішній стан, а відтак запобігає виникненню дистресу, депресії, фрустрації, психологічних зривів, суїцидальних тенденцій. Причому впродовж усього періоду конструктивної роботи із цими проблемними студентами практичний психолог не тільки веде відповідні записи у робочому зошиті та формує його своєрідну особистісну справу, а й створює психосоціальний або ціннісно-орієнтаційний портрет як певний підсумок власного професійного практикування і водночас як складний високоточний інструмент подальшої плідної співпраці із клієнтами вказаної проблемної зони життєдіяння.

У смисловому контексті вище окресленого, на думку авторів, є доволі перспективною концептуальна модель ціннісно-орієнтаційного портрету особистості, яка нещодавно запропонована А.А. Фурманом [16]. Її перевага зводиться до того, що вона “заснована на

неподільній єдності особистісних рис, властивостей і тенденцій, диспозиційних уподобань і професійних намірів-учинків фахівця-психолога, котрі визначають цілісність його світосприймання, світобачення як системи значущих орієнтирів повсякденної практичної діяльності, цільових домагань і творчих пошуків у тісному взаємозв'язку із сучасними соціокультурними вимогами” [Там само, с. 126]. Тому за аналогією до концепта “ефективний психолог” вбачає за доцільне розробку теоретичної моделі ефективного студента. Вочевидь для цього потрібно вирішити принаймні два завдання: а) створити теоретичний (ідеальний) психосоціальний портрет особистості максимально успішного для сьогоднішніх умов університетського життя студента і б) запропонувати інваріантний набір основних портретних образів психодуховного світу сучасного студентства, зважаючи на багатий

емпіричний матеріал, напрацьований у прикладній психології. Однак ця робота, сподіваємося, попереду.

Крім того, все вищезазначене, що стосується стійкого і критичного рівнів особистісної дезадаптованості, повною мірою має відношення і до тих студентів, які набирають максимум балів – 75, адже “в обох випадках психолог зустрічається із серйозними дефектами розвитку. В першому – з відхиленнями у потребово-мотиваційній сфері, у другому – із затримками в загальному психосоціальному розвитку особистості. При цьому Я-концепція найадаптованішого наступника є настільки високопозитивною, що він зовсім неадекватно сприймає себе у світі, а тому не застрахований від життєвих (академічних, вуличних, сімейних) колізій і конфліктів, котрі будуть переживатися ним “мов грім серед ясного неба”. Навпаки Я-концепція найдезадаптованішого наступника є тотально негативною – розбитою або втраченою: песимізм, фрустрації, внутрішня капітуляція – це, на жаль, реальні факти його життя, що за умов слабкого характеру та відсутності значимих соціальних зв’язків можуть призвести до *суїциду* (самогубства)” [23, с. 59–60]. Загалом, відштовхуючись від психологічної структури особистісної адаптованості [див. графічну модель там само, с. 21–22], у цих двох “полярних випадках, тобто з “надуспішним” студентом, усі психотвірні компоненти цієї інтегральної риси-якості (ставлення, оцінка і самооцінка, внутрішнє прийняття, актуалізований психічний образ, активізована психологічна ситуація) також оприявнюються у своїх крайніх – нестабільних, напружених – формах, котрі спотворюють та гальмують нормальний збалансований перебіг суб’єктно-індивідуального життєзrealізування студента. Причому Я-концепція як центральна ланка самосвідомості тут є цією внутрішньою інстанцією, яка у форматі самісної екзистенції “тут-і-тепер” асимілює у своє значеннево-сміслові доно ці по-різному негативні депланції його самобутнього психодуховного світу.

Четвертий етап. Зведення результатів психодіагностичного обстеження особистісної адаптованості та згуртованості студентів 1–4 курсів семи факультетів ТНЕУ в таблиці, які узагальнено подають інформацію по кожній студентській групі, по кожному курсу та факультету в усереднених балах і відсотках, отриману за двома вищеназваними методиками (табл. 13–19). У такий спосіб організована статистична інформація дає змогу:

– виявити кількість реально обстежених студентів по кожній академічній групі, зважаючи на її офіційну чисельність, і провести необхідні дообстеження;

– встановити середній показник особистісної адаптованості (у балах і %) по кожній студентській групі та по кожному курсу, а також визначити рейтинги, отримані групами за обома методиками в межах кожного із чотирьох навчальних курсів;

– здійснити порівняльний аналіз рейтингів адаптованості та згуртованості студентів академічних груп, а відтак їх співпадання чи неспівпадання для кожної такої групи та здійснити відповідні пояснення психосоціальних причин наявного стану міжособистісних стосунків у кожній з обстежених груп;

– порівняти конкретні узагальнені показники адаптованості та згуртованості студентів академічних груп у межах навчального курсу, обґрунтувати як винятково високі з них, так і вкрай низькі, та здійснити психологічно аргументований відбір форм, методів і засобів зміни тієї чи тієї внутрішньогрупової ситуації на краще;

– охарактеризувати динаміку усереднених показників адаптованості і згуртованості студентів від першого до четвертого курсу на всіх факультетах та виявити наявність прогресивної чи регресивної тенденції у розвитку психосоціального клімату курсових потоків;

– порівняти сукупні усереднені показники адаптованості та згуртованості студентів окремих факультетів, виявити, на якому чи на яких із них створена найбільш благодатна психологічна атмосфера організованого навчання, а на якому чи на яких вона є проблемогенною, напруженою, несприятливою; проаналізувати причини як успіху, так і неуспіху, запропонувати низку заходів і кроків до зміни факультетського життя на краще.

Однак окреслене коло завдань і конкретної аналітики виходить за рамки цього дослідження і потребує окремого скрупульозного опрацювання.

П’ятий етап. Створення нової класифікації показників особистісної адаптованості студентів, спираючись на стенографічну шкалу процентного розподілу осіб у психодіагностичній вибірці (табл. 20). Порівняно із аналогічною класифікацією показників ОА школярів сімнадцятирічної давнини (див. табл. 3) вражаючим є факт різного зсуву первинних оцінок обстежуваних до високих позначок адаптованості. На це, зокрема, вказує медіана як вершина усереднених значень: якщо у 1997 році вона дорівнювала 53 балам,

Таблиця 13

Зведені результати психодіагностичного обстеження особистісної адаптованості та згуртованості студентів I–IV курсів юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету (жовтень 2013–березень 2014 р., вибірка – 362 особи)

№ п/п	Академічна група	Кількість студентів	Кількість обстежених	Сума балів	Середній показник адаптованості		Рейтинг	Коефіцієнт згуртованості, %	Рейтинг
					бали	%			
1	ПР–11	32	30	1589	53,0	70,6	I	48,2	III
2	ПР–12	33	30	1563	52,1	69,5	II	54,3	II
3	СР–11	19	12	508	42,3	56,5	III	69,4	I
4	СР–12	18	11	449	40,8	54,4	IV	37,5	IV
Разом:		102	83	4109	-	-	-	-	-
Середній показник у першокурсників:					49,5	66,0	-	51,2	-
1	ПР–21	28	25	1428	51,7	76,2	II	33,9	IV
2	ПР–22	26	21	1006	47,9	63,9	IV	13,3	V
3	ПР–23	26	20	1214	60,7	81,0	I	41,0	III
4	СР–21	18	7	328	46,9	62,5	V	66,7	I
5	СР–22	19	13	721	55,5	74,0	III	46,2	II
Разом:		117	86	4697	-	-	-	-	-
Середній показник у другокурсників:					54,6	72,8	-	40,0	-
1	ПР–31	24	18	891	49,5	66,0	III	25,9	IV
2	ПР–32	25	18	876	48,7	64,9	IV	48,0	I
3	СР–31	19	14	712	50,9	67,8	II	34,1	III
4	СР–32	15	11	607	55,2	73,6	I	42,4	II
Разом:		83	61	3086	-	-	-	-	-
Середній показник у третьокурсників:					50,6	67,5	-	36,5	-
1	ПР–41	26	21	1308	62,3	83,1	I	25,0	VI
2	ПР–42	25	20	1009	50,5	67,3	V	33,3	V
3	ПР–43	25	23	1278	55,6	74,1	III	35,6	IV
4	ПР–44	25	24	1323	55,1	73,5	IV	63,8	II
5	ПР–45	26	24	1348	56,2	74,9	II	76,2	I
6	СР–41	25	20	993	49,7	66,2	VI	63,6	III
Разом:		152	132	7259	-	-	-	-	-
Середній показник у четвертокурсників:					55,0	73,3	-	53,5	-
Усього по факультету		454	362	19151	-	-	-	-	-
Сукупний середній показник студентів факультету					53,0	70,5	-	47,0	-

то в 2013 – 56. Більше того, якщо, взявши за мірило класифікацію показників 1997, обстежуваних з максимальним і високим рівнями адаптованості на той час було 0,15% і 3,85%, то сьогодні є 4,4% і 31,2%, із високим і середнім – 7% і 12%, а нині – 25,6% і 13%. Натомість дезадаптованої за всіма рівнями (ситуативна, стійка, критична, суперкритична) за цих 17 років юні зменшилися від 23% до 2,8%, тобто більше, аніж у вісім разів. А це означає, що, попри задекларовані важкодоступність змісту та оргтехнологічну складність процесу нав-

чання у вищій школі, сьогодні навчатися в університетах, академіях, інститутах, як не парадоксально, набагато легше, ніж ще два десятки років тому. І це закономірно, адже за роки державної незалежності України кількразово зросла *заформалізованість* освітнього процесу в сучасному ВНЗ, що спричинена як необмеженим споживанням молоддю будь-якої інформації, розміщеної в мережі Інтернет, у тому числі й масове “списування готових істин” під час виконання модульних контрольних, залікових та екзаменаційних робіт, так і

Таблиця 14

Зведені результати психодіагностичного обстеження особистісної адаптованості та згуртованості студентів I–IV курсів факультету фінансів Тернопільського національного економічного університету (жовтень 2013–березень 2014 р., вибірка – 508 осіб)

№ п/п	Академічна група	Кількість студентів	Кількість обстежених	Сума балів	Середній показник адаптованості		Рейтинг	Коефіцієнт згуртованості, %	Рейтинг
					бали	%			
1	Ф–11	33	18	933	51,8	69,1	V	51,0	I
2	Ф–12	33	24	1383	57,6	76,8	II	34,3	IV
3	ФО–11	20	12	604	50,3	67,1	VI	37,5	III
4	ФМО–11	24	14	753	53,8	71,7	III	40,0	II
5	ФМО–12	24	15	786	52,4	69,9	IV	22,7	VI
6	ЕТ–11	12	8	493	61,6	82,2	I	26,7	V
Разом:		146	91	4 952					
Середній показник у першокурсників:					54,4	72,6		37,7	
1	Ф–21	26	24	1235	51,5	68,6	VI	45,8	IV
2	Ф–22	25	19	941	49,5	66,0	VII	54,9	III
3	Ф–23	26	20	1052	52,6	70,1	IV	59,3	I
4	Ф–24	13	5	267	53,4	71,2	II	33,3	VI
5	ФО–21	22	20	1136	56,8	75,7	I	57,8	II
6	ФМО–21	32	21	1038	49,4	65,9	VIII	24,1	VII
7	ФМО–22	31	21	1119	53,3	71,1	III	39,2	V
8	ЕТ–21	10	4	209	52,3	69,7	V	-	VIII
Разом:		185	134	6 997					
Середній показник у другокурсників:					52,2	69,6		45,4	
1	Ф–31	28	22	1174	53,4	71,2	V	52,3	II
2	Ф–32	31	28	1499	53,5	71,4	IV	29,8	VIII
3	Ф–33	28	25	1361	54,4	72,6	III	64,8	I
4	ФО–31	17	8	318	39,8	53,0	VIII	35,3	VII
5	ФО–32	21	15	741	49,4	65,9	VII	38,9	VI
6	ФО–33	23	23	1341	58,3	77,7	II	41,7	V
7	ФМО–31	32	28	1480	52,9	70,5	VI	50,0	III
8	ФМО–32	33	31	1815	58,6	78,1	I	47,3	IV
Разом:		213	180	9 729					
Середній показник у третьокурсників:					54,1	72,1		46,2	
1	Ф–41	37	14	806	57,6	76,8	II	57,1	II
2	Ф–42	32	6	306	43,7	58,3	VIII	22,2	IX
3	Ф–43	28	9	496	55,1	73,5	III	47,6	VI
4	Ф–44	18	11	548	49,8	66,4	VI	48,3	V
5	ФО–41	28	20	1009	50,5	67,3	V	56,5	III
6	ФО–42	25	7	426	60,9	81,1	I	28,6	VIII
7	ФМО–41	28	17	844	49,6	66,2	VII	56,0	IV
8	ФМО–42	28	9	467	51,9	69,2	IV	45,5	VII
9	ФМО–43	30	10	551	55,1	73,5	III	66,7	I
Разом:		254	103	5 453					
Середній показник у четвертокурсників:					50,7	69,9		50,7	
Усього по факультету		798	508	27 131					
Сукупний середній показник студентів факультету					53,3	71,1		45,4	

Таблиця 15

Зведені результати психодіагностичного обстеження особистісної адаптованості та згуртованості студентів I–IV курсів факультету обліку і аудиту Тернопільського національного економічного університету (жовтень 2013–березень 2014 р., вибірка – 237 осіб)

№ п/п	Академічна група	Кількість студентів	Кількість обстежених	Сума балів	Середній показник адаптованості		Рейтинг	Коефіцієнт згуртованості, %	Рейтинг
					бали	%			
1	ОП–11	28	27	1 391	51,5	68,7	III	56,4	III
2	ОБС–11	17	17	902	53,1	70,8	II	63,3	I
3	РК–11	21	17	954	56,1	74,8	I	58,8	II
Разом:		66	61	3 247					
Середній показник у першокурсників:					53,2	71,0		59,1	
1	ОА–21	29	18	958	53,2	71,0	I	52,8	I
2	ОА–22	23	20	1 000	50,0	66,7	II	42,9	II
3	ОА–23	22	12	593	49,4	65,9	III	31,3	III
Разом:		74	50	2 551					
Середній показник у другокурсників:					51,0	68,0		44,0	
1	ОП–31	24	17	921	54,2	72,2	III	31,3	IV
2	ОБ–31	9	9	511	56,8	75,7	II	61,5	I
3	ОБС–31	22	22	1 006	45,7	61,0	IV	44,4	III
4	РК–31	17	17	983	57,8	77,1	I	52,0	II
Разом:		72	65	3 421					
Середній показник у третьокурсників:					52,6	70,2		44,9	
1	ОП–41	-	-	-	-	-			
2	ОБ–41	15	12	667	55,6	74,1	I	35,5	IV
3	ОБС–41	21	20	1 000	50,0	66,7	IV	56,1	I
4	ОСП–41	13	9	464	51,6	68,7	II	55,6	II
5	РК–41	29	20	1 028	51,4	68,5	III	42,3	III
Разом:		78	61	3 159					
Середній показник у четвертокурсників:					51,8	69,1		48,0	
Усього по факультету		290	237	12 378					
Сукупний середній показник студентів факультету					52,2	69,6		49,2	

вкрай непродумане впровадження в ментально своєрідні українські реалії принципів Болонської конвенції, котра не лише переорієнтовує освітній процес із традиційно інтенсивної навчальної взаємодії викладача і студента на самостійну роботу останнього, а й невиправдано гіперболізує культурну вагомість і сумнівну об'єктивність тестового контролю знань студентів на різних етапах оволодіння ними знаннями, нормами, цінностями, уміннями, навичками з відповідного набору наукових і навчальних дисциплін.

Отже, отримавши нові й, головне, відмінні від попередніх класифікаційні показники ОА, є підстави висновувати, що сучасний студент доволі комфортно почуває себе у стінах ВНЗ, він далеко не завжди готовий “гризти граніт

науки”, себто докладати інтелектуальних та вольових зусиль для отримання якісної освіти, він не переобтяжений надмірним самостійним учінням й узагалі прохолодно ставиться до своїх студентських обов'язків, його здебільшого переповнює позитив активного соціального життя за межами аудиторії, лабораторій, читального залу; примітно й те, що типовий студент відносно зручно себе почуває за наявності мінімальних чи навіть поверхових знань, психологічно готовий іти на всілякі компроміси як із власною совістю, так і з викладачем, лишень щоб домогтися бажаного результату.

Насамкінець цього підрозділу зауважимо, що вся вищеподана інформація нами детально проаналізована й оформлена у вигляді *соціаль-*

*Зведені результати психодіагностичного обстеження
особистісної адаптованості та згуртованості студентів I–IV курсів
факультету комп'ютерних інформаційних технологій
Тернопільського національного економічного університету
(жовтень 2013–березень 2014 р., вибірка – 175 осіб)*

№ п/п	Академічна група	Кількість студентів	Кількість обстежених	Сума балів	Середній показник адаптованості		Рейтинг	Коефіцієнт згуртованості, %	Рейтинг
					бали	%			
1	КСМ–11	22	15	691	46,1	61,4	III	0	
2	КСМ–12	22	17	869	51,1	68,2	II	40,0	III
3	ПЗАС–11	19	16	874	54,6	72,8	I	43,1	II
4	ПЗАС–12	18	10	452	45,2	60,3	IV	43,5	I
5	КН–11	-	-	-	-	-			
6	СКС–11	-	-	-	-	-			
Разом:		81	58	2 886					
Середній показник у першокурсників:					49,8	66,3		38,1	
1	н/д	-	-	-	-	-			
Разом:									
Середній показник у другокурсників:									
1	СКС–31	15	12	643	53,6	71,4	I	22,2	III
2	КСМ–31	20	16	741	46,3	61,8	III	28,2	I
3	КСМ–32	19	15	748	49,9	66,5	II	23,2	II
Разом:		54	43	2 132					
Середній показник у третьокурсників:					52,0	69,3		24,8	
1	СКС–41	12	9	418	46,4	61,9	V	42,3	III
2	КН–41	8	7	381	54,4	72,6	I	28,5	V
3	МІ–41	16	10	520	52,0	69,3	II	46,4	II
4	КСМ–41	29	19	895	47,1	62,8	IV	19,2	VI
5	ПЗАС–41	34	20	1005	50,2	67,0	III	32,8	IV
6	ЕК–41	14	9	426	47,3	63,1	VI	60,0	I
Разом:		113	74	3 645					
Середній показник у четвертокурсників:					49,2	65,7		35,0	
Усього по факультету		248	175	8 663					
Сукупний середній показник студентів факультету					49,5	66,0		33,1	

но-психологічного паспорту групи (див. далі на прикладі однієї з груп), у якому містилася розлога характеристика й аргументовані рекомендації, які були доведені до заступників декана, завідувачів кафедр та кураторів груп, з якими були проведені відповідні інструктивні наради щодо роботи як з конкретними студентами, так і з групами в цілому.

4. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПАСПОРТ (ПОРТРЕТ) ГРУПИ СР-11 ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ТНЕУ

I. Кількісно-якісний аналіз особистісної адаптованості:

– **особистісна адаптованість студентів групи** уявлена таким чином: дуже високий рівень адаптованості – 1 особа, високий – 1, середній – 5, очевидна неадаптованість – 4, ситуативна дезадаптованість – 1 (**табл. 21**). Отож середній рівень сукупної особистісної адаптованості студентів цієї групи склав 42,3 бали, що є достатньо низьким, адже за новою класифікацією показників (див. **табл. 20**) перебуває на пограниччі між очевидною неадаптованістю і ситуативною дезадаптованістю.

II. Результати соціометрії:

– **рівень розвитку підрозділу як колективу (коефіцієнт згуртованості)** становить

Таблиця 17

*Зведені результати психодіагностичного обстеження
особистісної адаптованості та згуртованості студентів I–IV курсів
факультету економіки та управління
Тернопільського національного економічного університету
(жовтень 2013–березень 2014 р., вибірка – 363 особи)*

№ п/п	Академічна група	Кількість студентів	Кількість тестованих	Сума балів	Середній показник адаптованості		Рейтинг	Коефіцієнт згуртованості, %	Рейтинг
					бали	%			
1	ЕПП–11	23	20	1 026	51,3	68,4	IV	57,6	II
2	ЕПП–12	21	19	1 064	56,0	74,7	II	59,3	I
3	УПЕП–11	19	17	890	52,4	69,8	III	43,1	IV
4	УПЕП–12	18	15	835	56,7	74,2	I	45,5	III
Разом:		81	71	3 815	-				
Середній показник у першокурсників:					53,7	71,6		51,9	
1	ЕПП–21	25	18	912	50,7	67,6	V	54,9	III
2	ЕПП–22	23	18	986	54,8	73,0	II	16,7	VI
3	УПЕП–21	22	20	1 016	50,8	66,6	IV	45,0	V
4	УПЕП–22	20	20	989	49,5	65,9	VI	50,9	IV
5	МА–21	19	14	719	51,4	68,5	III	59,0	II
6	МА–22	20	14	791	56,5	75,3	I	63,2	I
Разом:		129	104	5 413					
Середній показник у другокурсників:					52,0	69,4		48,1	
1	ЕПП–31	30	29	1 679	57,9	77,2	I	62,1	I
2	ЕПП–32	26	25	1 394	55,8	74,4	II	37,0	IV
3	УПЕП–31	22	20	979	49,0	65,3	IV	50,8	III
4	УПЕП–32	23	19	988	52,0	69,3	III	54,2	II
Разом:		101	93	5 040					
Середній показник у третьокурсників:					54,2	72,3		54,3	
1	ЕПП–41	26	21	944	45,0	60,0	V	48,4	II
2	ЕПП–42	31	24	1 297	54,0	72,1	II	37,1	IV
3	УПЕП–41	23	13	729	56,1	74,8	I	30,8	V
4	УПЕП–42	24	19	935	49,2	65,6	IV	58,8	I
5	МЛ–41	18	18	911	50,6	67,5	III	44,9	III
Разом:		122	95	4 816					
Середній показник у четвертокурсників:					50,7	67,6		44,5	
Усього по факультету		433	363	19 084					
Сукупний середній показник студентів факультету					52,6	70,1		49,4	

69,4%, що свідчить про достатньо високу згуртованість й прирівнюється до такого типу рівня розвитку групи як корпорація, тобто до організованої групи людей, що характеризується замкнутістю структури, максимальною централізацією та переважанням авторитарного стилю керівництва формальних і неформальних лідерів (табл. 22).

Лідери (соціометричні зірки):

а) формальні лідери – староста групи К. С., рівень особистісної адаптованості котрого

є достатньо високим (51 бал);

б) неформальні лідери фактично за достатньої кількості балів до їх зарахування відсутні, що, з одного боку, пояснюється відносно невеликим часом для налагодження тісних взаємин у групі, а з іншого – відсутністю особистостей з яскраво вираженими лідерськими якостями. Проте зауважимо, що потенційно зайняти лідерську позицію можуть троє студентів: К. Х. – 5 виборів; Д. Я. – 4 вибори; У. В. – 4 вибори.

3. Стиль взаємодії між лідерами мікрогруп

*Зведені результати психодіагностичного обстеження
особистісної адаптованості та згуртованості студентів I-IV курсів
факультету банківського бізнесу Тернопільського національного
економічного університету
(жовтень 2013–березень 2014 р., вибірка – 255 осіб)*

№ п/п	Академічна група	Кількість студентів	Кількість обстежених	Сума балів	Середній показник адаптованості		Рейтинг	Коефіцієнт згуртованості, %	Рейтинг
					бали	%			
1	БС–11	25	22	1 168	53,1	70,8	I	62,1	I
2	ДІД–11	21	15	761	50,7	67,6	II	40,0	II
Разом:		46	37	1 929	-	-			
Середній показник у першокурсників:					53,2	69,5		53,2	
1	БС–21	27	26	1 268	48,8	65,0	II	49,2	III
2	БС–22	16	16	732	45,8	61,0	III	51,7	II
3	ДІД–21	24	23	1097	49,9	66,5	I	52,3	I
Разом:		67	65	3097					
Середній показник у другокурсників:					48,4	64,5		51,0	
1	БС–31	22	16	825	51,6	67,1	III	37,0	III
2	БС–32	21	14	702	50,1	66,9	IV	28,6	IV
3	БС–33	27	14	767	54,8	73,0	II	46,8	II
4	ДІД–31	28	21	1 245	59,3	79,0	I	62,5	I
Разом:		98	65	3 539					
Середній показник у третьокурсників:					54,4	72,6		45,7	
1	БС–41	27	27	1391	51,5	68,7	IV	56,7	II
2	БС–42	24	24	1297	54,0	72,0	II	52,1	II
3	БС–43	29	11	582	52,9	70,6	III	20,7	V
4	БС–44	13	12	559	46,6	62,1	V	66,6	I
5	ДІД–41	22	14	767	54,8	73,0	I	36,8	IV
Разом:		115	88	4596					
Середній показник у четвертокурсників:					52,2	69,6		46,5	
Усього по факультету		326	255	13051					
Сукупний середній показник студентів факультету					51,8	69,1		49,1	

доречно охарактеризувати як безконфліктний, який базується на принципах взаємодопомоги та порозуміння.

4. Кількість мікрогруп та угруповань: 3.

5. Актив групи: староста групи К. С. і потенційні неофіційні лідери – К. Х., Д. Я., У. В.

6. Ізольовані (аутсайтери): має місце неприйняття студентською групою 2 осіб – К.М., С.Л.

III. Рекомендації щодо згуртовування і підвищення особистісної адаптованості окремих студентів та академічної групи загалом.

1. Аналіз якісного складу групи дав змогу пояснити доволі низький показник особистісної адаптованості групи в цілому і тих студентів, котрі показали рівень очевидної не-

адаптованості (4 особи) і ситуативної дезадаптованості (1 особа). Зокрема, було з'ясовано, що більша половина студентського колективу – сільська молодь, яка природно почуває деякий дискомфорт у незвичних умовах навчання і проживання. Більш впевнено себе почувають молоді люди, для яких студентське життя не дуже відрізняється від шкільного – це студенти, котрі закінчили престижні міські школи і мають доволі чітку і визначену професійну та життєву позицію.

2. Виявлені соціометричні “зірки” потенційно мають великі шанси сформувати актив групи. А це означає, що, орієнтуючись на виявлені домагання студентів, можна вибрати старосту, заступника та інших авторитетних

Таблиця 19

Зведені результати психодіагностичного обстеження особистісної адаптованості та згуртованості студентів I–IV курсів факультету аграрної економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету (жовтень 2013–березень 2014 р., вибірка – 100 осіб)

№ п/п	Академічна група	Кількість студентів	Кількість обстежених	Сума балів	Середній показник адаптованості		Рейтинг	Коефіцієнт згуртованості, %	Рейтинг
					бали	%			
1	МПЗ–11	н/д	-	-	-	-			
2	МПЕД–11	н/д	-	-	-	-			
3	ЕФАП–11	12	10	479	47,9	63,9	I	44,4	I
Разом:		12	10	479					
Середній показник у першокурсників:					47,9	63,9		44,4	
1		н/д							
Разом:									
Середній показник у другокурсників:									
1	ЕФАП–31	19	11	550	50,0	66,7	III	39,4	II
2	МПЗ–31	18	13	708	54,5	72,6	II	54,5	I
3	МТС–31	12	10	480	48,0	64,0	IV	37,0	III
4	ОАПВ–31	23	21	1530	72,9	97,1	I	32,7	IV
Разом:		72	55	3 268					
Середній показник у третьокурсників:					59,4	79,2		39,9	
1	МПЗ–41	н/д	-	-					
2	ОАПВ–41	22	13	703	54,1	72,1	II	56,4	I
3	МТС–41	21	7	415	59,3	79,0	I	47,6	II
4	ЕФАП–41	24	15	639	42,6	56,8	III	46,5	III
Разом:		67	35	1 757					
Середній показник у четвертокурсників:					50,2	66,9		50,5	
Усього по факультету		151	100	5 504					
Сукупний середній показник студентів факультету					55,0	73,4		44,2	

осіб академічної групи. Відповідно до матриці такими студентами є К. Х., Д. Я., У. В.

3. Вказані студенти є лідерами трьох мікрогруп, до яких входить абсолютна більшість її членів. Отже, спираючись на їхній авторитет, можна ефективніше впливати на соціально-психологічний клімат у колективі загалом. Оскільки взаємодія лідерів мікрогруп наразі характеризується безконфліктністю та конструктивністю, то її слушно використати для налагодження ефективної взаємодії між членами академічної групи. Для пропедевтики виникнення можливої нездорової конкуренції між лідерами мікрогруп куратору доцільно формалізувати їх, доручивши очолити різні сфери життєдіяльності колективу (староста, заступник старости чи зобов'язати іншими громадськими дорученнями). Відтак здійснюватиметься пропедевтика деструктивного само-

утвердження неформальних лідерів і налагоджуватиметься позитивний мікроклімат у групі.

4. Як видно із матриці, група є різко диференційованою: з одного боку, має місце велика кількість ізольованих та індивідуальних, а з іншого – відносно багато яскраво виражених і потенційних лідерів, які очолюють декілька мікрогруп. Завдання куратора – налагодити ефективну взаємодію між даними мікрогрупами, не допустити виникнення нездорової конкуренції та суперництва. Для цього потрібно на початковому етапі розвитку колективу чітко контролювати розподіл обов'язків поміж представниками усіх мікрогруп та всередині них, спонукати групу до формування “ядра” й запровадження самоврядування.

5. Особливу увагу, крім лідерів, потрібно звернути на “ізольованих” студентів. Якщо для цих осіб існуюча група не буде референтною,

Таблиця 20

Класифікація показників особистісної адаптованості студентів
(2014 рік, м. Тернопіль, вибірка – 2000 осіб)

Вид соціально-психологічної адаптації	Рівні функціонування особистісної адаптованості	Показники адаптованості	Кількість обстежуваних	Процент виявлення
I. Адаптованість	1. а) максимальний	75	3	0,15
	б) дуже високий	72÷74	77	3,85
	2. Високий	68÷71	140	7
	3. Середній	65÷70	240	12
II. Неадаптованість	4. Низький	58÷64	340	17
	5. Неочевидний	51÷57	400	20
III. Деадаптованість	6. Очевидний	43÷50	340	17
	7. Ситуативний	37÷42	240	12
	8. Стійкий очевидний	27÷36	140	7
	9. а) критичний	4÷26	77	3,85
	б) суперкритичний	3 і менше	3	0,15

то навчання і виховний вплив можуть призводити до зворотного ефекту. Згідно з матрицею до таких студентів відносяться: *К.М.*, *С.Л.* Для вирішення даного завдання слушно детальніше висвітлити залежність між соціометричним статусом, властивостями особистості, поведінкою, взаєминами з ровесниками і викладачами та умовами сімейного й університетського виховання. Для вичерпності порівняльної характеристики у кожній групі нами обиралися, з одного боку, “зірка” із сприятливим становищем у колективі, з іншого – “ізолюваний”.

6. Для налагодження позитивних емоційних зв'язків куратору рекомендується організувати більше спільних заходів, де в неформальних ситуаціях наставник може створити умови, за яких ненав'язливо вказати групі на позитивні особистісні риси “ізолюваного” члена колективу, підкреслити “приховані привабливі грані” його індивідуальності, а відтак сприяти інтеграції в одну з наявних мікрогруп.

7. Отримані дослідним шляхом матеріали повинні бути обов'язково враховані при складанні перспективного плану виховної роботи

Таблиця 21

Результати дослідження рівня особистісної адаптованості студентів групи СР-11
юридичного факультету ТНЕУ (листопад 2013 р., вибірка – 12 осіб)

Всього студентів	22	
Пройшли тестування	12	
Дата проведення тестування	11.11.2013	
РЕЗУЛЬТАТИ ТЕСТУВАННЯ		
I. Адаптованість	1. а) максимальний рівень	-
	б) дуже високий рівень	1
	2. Високий рівень	1
	3. Середній рівень	5
II. Неадаптованість	4. Низький рівень	-
	5. Неочевидна (псевдоадаптованість)	-
III. Деадаптованість	6. Очевидна	4
	7. Ситуативна	1
	8. Стійка неочевидна	-
	9. а) критична	-
	б) суперкритична	-
Середній рівень адаптованості	42,3 бали	

Таблиця 22

Соціометрична матриця рівня згуртованості академічної групи СР-11 юридичного факультету ТНЕУ (листопад 2013 р., вибірка – 12 осіб)

№ п/п	Кого вибирають	Хто вибирає																										Сума балів	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26		27
1	Б. В.	X					1+	3+							2+														
2	Б. І.		X																										
3	Г. Н.			X																									
4	Д. Я.				X	1+				3+								2+											
5	К. Х.				1+	X										3+	2+												
6	К. З.						X																						
7	К. М.							X																					
8	К. С.				1+		2-		X																				
9	К. М.		1-							X					3+														
10	Л. В.										X	2-	3-																
11	П. Т.					3-			2+			X				1+													
12	П. Н.												X																
13	П. О.	3+			2-		1-							X															
14	С. Л.													3+		X										1+	2+		
15	Т. Н.					2+					1+					X	3-												
16	У. В.				2+	1+										X				3+									
17	Ч. І.	3-							1-										X								2+		
18	Ш. І.																			X									
19	Ш. С.					1-										2+		3+	X										
20	Ш. М.																				X								
21	Р. Т.																					X							
22	Ч. М.																										X		
Кількість виборів		2	1	-	4	5	3	1	3	-	1	3	1	1	-	2	4	-	1	1	1	1	1	1					36
Взаємні вибори		1	-	-	3	3	1	1	2	-	-	2	1	1	-	2	3	-	1	1	1	1	1	1					25
Коефіцієнт згуртованості																											69,4%		

* 10 осіб з групи були відсутніми під час проведення дослідження

з “проблемними” студентами і групою загалом. Іншими словами, соціометрія є першим кроком на шляху індивідуальної роботи з кожним студентом та з окремими, феноменологічно уна-явленними, мікрогрупами академічної групи.

8. Доручення куратора стосовно виконання студентами будь-яких завдань має відбуватися не за алфавітним списком, а за принципом виявлених мікрогруп з уже ustalеними між-особистісними зв'язками й оптимальним роз-поділом функціональних обов'язків її членів (лідер-керівник, генератор ідей, організатор, критик, виконавець, контролер тощо). Такий розподіл обов'язків унеможливує внутріш-ньогрупову конфліктність, утворює атмосферу здорової конкуренції лідерів, пришвид-шує евристичний розподіл обов'язків, забез-печує узгодженість колективних дій, а відтак й підвищує ефективність навчально-виховного процесу у вищій школі.

ВИСНОВКИ

1. Психодіагностична діяльність – це перш за все складна система науково зорієнтованого практикування у сфері прикладної психології, основне призначення якої полягає в отриманні достовірної інформації про індивідуально-психологічні та психофізіологічні особливості розвитку особистості, яка має стати надійним фундаментом для подальшої роботи фахівця-психолога щодо визначення інваріантів, тра-екторій та механізмів її подальшого психо-соціального розвитку, суб'єктного житте-ствердження та особистої самоактуалізації.

2. Традиційне уявлення більшості як пересічних громадян, так і доволі великого кола фахівців про незмінність та завершеність трьохетапної психодіагностичної процедури (збір даних, їх переробка та інтерпретація, прийняття рішення щодо діагнозу і прогнозу),

є доволі спрощеним, оскільки не розмежує теоретичну (засадово-мисленнєву) і практичну (діяльну) видову різноманітність останньої. Особливо це стосується *теоретичної психодіагностики*, адже вважається, що науковою розробкою та обґрунтуванням діагностичного інструментарію має займатися одна категорія науковців, а практикою його впровадження – інша. Проте кваліфіковану оцінку отриманих результатів – *встановлення психологічного діагнозу і прогнозу* – може надати лише той психолог, котрий досконало володіє навичками теоретизування, мислення, конструювання та експериментування з емпірично отриманим різноманітним *психодуховним матеріалом*, котрий “має бути не лише зібраний, вивчений і типологізований відповідними методами і засобами, а й глибоко осмислений та оптимально організований, ...опрацьований на мисленнево-рефлексивному рівні відповідно до вироблених у царині психодіагностики принципів і канонів презентації конкретного психологічного змісту” [20, с. 40].

3. Правильно підібраний *психодіагностичний інструментарій*, який чітко відповідає поставленим цілям і завданням дослідження, – першочерговий та ключовий момент на шляху реалізації *технології діяльності* будь-якого психолога чи психологічної служби як цілого структурного підрозділу, який має забезпечити інших фахівців, клієнтів чи статусних замовників достатньою кількістю інформації про досліджувані психосоціальні процеси чи явища для досягнення основного очікуваного результату – відшукування оптимального розв’язку виявленої індивідуальної чи групової проблеми. При цьому *психодіагностична технологія* як специфічна високомайстерна робота у системі її локалізованого відтворення (в нашому випадку в часопросторі університету) за логікою трансляції змістовлень і норм культури, взаємоузгоджуючи сукупність у чітко визначеному предметному контексту методів, засобів, прийомів і процедур, є певний спосіб ефективного здійснення повноцінної *діагностичної діяльності* одного чи групи психологів, що гарантує вичерпне розпізнавання як індивідуально-психологічних особливостей життєповсякдення групи чи колективу. Результативно ця складна за змістом і тривала в часі робота відповідно об’єктивується у таких продуктах праці, як *психологічний портрет особистості та психосоціальний паспорт групи*.

4. Зреалізовуючи перший – *психодіагностичний* – етап попередньо запропонованої та обґрунтованої *оргтехнологічної моделі* функціонування психологічної служби університету [див. 28], було проведене *масштабне психодіагностичне обстеження студентів 1–4 курсів ТНЕУ*, що стосувалося двох важливих аспектів: вивчення соціально-психологічної адаптованості студентів (за авторською методикою проф. А.В. Фурмана “Наскільки Ти адаптований до життя?”) та аналізу згуртованості студентських груп (соціометрія Дж. Морено), й упрограмувало зреалізування *цілісної соціальної оргтехнології* у взаємодоповненні теорії, методології, методики, статистики і конкретики *прикладного психодіагностування* та одночасно охоплювало і матеріал (діагностичні ситуації та їх учасників), і морфологію (структурно-рольові позиції та їх функціональні обов’язки), зв’язки і межі суб’єктної активності кожного учасника (цілі, завдання, установки, мотивування, досвід, учинкові дії тощо), і відповідні процеси, процедури, схематизми.

5. Отримані результати широкоформатного діагностування дали змогу оцінити: а) рівні індивідуальної та групової адаптованості студентів різних курсів, на основі яких було проаналізовано основні проблеми і ризики, які виникають на шляху становлення молоді людини як особистості та професіонала; б) загальну картину внутрішньогрупових стосунків у кожному студентському колективі та чітко окреслити місце кожного його члена у груповій ієрархії. Це, з одного боку, уможливило подальшу роботу щодо *корекції* складу активу групи (зокрема, з’явилася можливість залучати до роботи не лише формального (староста), а й неформального лідера), що спростило роботу з нею в цілому; з іншого – були виявлені аутсайтери, що дозволило окреслити потенційне коло осіб, з якими згодом потрібно активно працювати фахівцям психологічної служби.

6. Отриманий психодіагностичний матеріал, зокрема, *деталізовані соціально-психологічні паспорти студентських груп*, дає змогу фахівцям психологічної служби надати конкретизовану та докладну інформацію адміністрації університету (деканам факультетів та їх заступникам, завідувачам кафедр і кураторам груп) про особливості індивідуального, головню психосоціального і ціннісно-орієнтаційного, розвитку як окремого студента, так і групового становлення академічних університетських колективів.

1. Анастаси А., Урбан С. Психологическое тестирование / А. Анастаси, С. Урбан. – СПб.: Питер, 2001. – 688 с.
2. Блейхер В.М., Бурлачук Л.Ф. Психологическая диагностика интеллекта и личности / В.М. Блейхер, Л.Ф. Бурлачук. – К.: Вища школа, 1978. – 142 с.
3. Бодалев А.А., Столин В.В. Общая психодиагностика: [учеб. пособие] / А.А. Бодалев, В.В. Столин. – СПб.: Речь, 2003. – 440 с.
4. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностика: [учебник] / Леонид Фокич Бурлачук. – СПб.: Питер, 2003. – 351 с.
5. Бурлачук Л.Ф., Савченко Е.П. Психодиагностика (психодиагностический инструментарий и его применение в условиях социальных служб) / Л.Ф. Бурлачук, Е.П. Савченко. – К.: А.Л.Д., 1995. – 100 с.
6. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: [монографія] / Оксана Євстахіївна Гуменюк. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 186 с.
7. Кулагин Б.В. Основы профессиональной психодиагностики / Б.В. Кулагин. – Л.: Медицина, 1984. – 216 с.
8. Носс И.Н. Введение в технологию психодиагностики / И.Н. Носс. – М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2003. – 251 с.
9. Носс И.Н. Психодиагностика. Тесты, психометрия, эксперимент / И.Н. Носс. – М.: Изд-во КСП+, 1999. – 320 с.
10. Панок В.Г. Психологічна служба: [навч. посібн.] / Віталій Григорович Панок. – Кам'янець-Подільський: Рута, 2012. – 488 с.
11. Панок В.Г., Острова В.Д. Психологічна служба вищого навчального закладу (організаційно-методичні аспекти) / В.Г. Панок, В.Д. Острова. – К.: "Освіта України", 2010. – 230 с.
12. Подшивалкина В.И. Социальные технологии: проблемы методологии и практики: [монография] / Валентина Ивановна Подшивалкина. – Кишинев: Центр. типография, 1997. – 352 с.
13. Психологическая диагностика: [учебник для вузов] / под ред. М.К. Акимовой, К.М. Гуревича. – 3-е изд., перераб. и дополн. – СПб.: Питер, 2003. – 652 с.
14. Ревасевич І.С. Психологічна структура і динаміка особистісної адаптованості учнів загальноосвітніх шкіл / Ірина Степанівна Ревасевич: автореф. дис.... канд. психол. наук: 19.00.07 / Прикарпатський нац. ун-т імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2007. – 20 с.
15. Ревасевич І. Психологічні інваріанти особистісної адаптованості школярів у системі модульно-розвивального навчання / Ірина Ревасевич // Психологія і суспільство. – 2007. – №1. – С. 109–127.
16. Фурман А.А. Ціннісно-орієнтаційний портрет фахівця-психолога / Анатолій А. Фурман // Психологія і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 118–126.
17. Фурман А.В. Вітакультурне обґрунтування практичної психології / Анатолій В. Фурман // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – №4. – С. 23–27.
18. Фурман А.В. Ідея професійного методологування: [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 205 с.
19. Фурман А.В. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення: [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 340 с.
20. Фурман А.В. Обґрунтування системи базових концептів психологічної діагностики / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2007. – №4. – С. 39–56.
21. Фурман А.В. Психодіагностика інтелекту у

- системі диференціації навчання: [кн. для вчителя] / Анатолій В. Фурман. – К.: Освіта, 1993. – 224 с.
22. Фурман А.В. Психологічна діагностика як теорія і практика, наука і мистецтво / Анатолій В. Фурман // Психолог. – 2006. – №44 (листопад). – С. 4–9.
23. Фурман А.В. Психодіагностика особистісної адаптованості: [наук. вид.] / Анатолій В. Фурман. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 197 с.
24. Фурман А.В., Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: [навч. посібн.] / Анатолій В. Фурман, Оксана Гуменюк. – Львів: Новий світ-2000, 2006. – 360 с.
25. Фурман А.В., Гура Т., Мещанова Г. Психодіагностика розумових здібностей школярів / Анатолій В. Фурман, Тетяна Гура, Галина Мещанова // Рідна школа. – 1996. – №8. – С. 19–26.
26. Фурман А.В., Калугін О. Психодіагностичне забезпечення навчально-виховного процесу / Анатолій В. Фурман, Олександр Калугін // Рідна школа. – 1994. – №6. – С. 67–72.
27. Фурман А.В., Лужаниця П. Діагностично-корекційне забезпечення навчально-виховного процесу: програма дослідно-експериментальної роботи в школі / Анатолій В. Фурман, Петро Лужаниця // Педагогіка і психологія. – 1996. – №1. – С. 102–112.
28. Фурман А., Надвична Т. Психологічна служба університету: від моделі до технології / Анатолій В. Фурман, Тетяна Надвична // Психологія і суспільство. – 2013. – №2. – С. 80–104.
29. Фурман А., Яськів П. Об'єкт, предмет, напрямки, методи і засоби соціальної діагностики / Анатолій В. Фурман, Петро Яськів // Вітакультурний млин. – 2013. – Модуль 15. – С. 23–32.
30. Фурман А.В. Фундаментальний соціально-психологічний експеримент у школах України: анатомія пошуку / Анатолій В. Фурман // Освіта і управління. – 1997. – Т.1, №3. – С. 39–56.
31. Шевандрин Н.И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности: [ученик] / Н.И. Шевандрин. – 2-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 512 с.
32. Щедровицький Г. Схема мислєдєяльностє – системно-структурна будова, значення і зміст / Георгій П. Щедровицький // Психологія і суспільство. – 2005. – №4. – С. 29–39.
33. Яценко Т.С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика: [навч. посібн.] / Тамара Семенівна Яценко. – К.: Вища школа, 2006. – 382 с.

REFERENCES

1. Anactazi A., Urban S. Psikhologicheskoe testirovanie / A. Anastazi, S. Urban. – SPb.: Piter, 2001. – 688 s.
2. Bleykher V.M., Burlachuk L.F. Psikhologicheskaya diagnostika intellekta i lichnosti / V.M. Bleykher, L.F. Burlachuk. – K.: Vitha shkola, 1978. – 142 s.
3. Bodalev A.A., Stolin V.V. Obthaya psikhodiagnostika: [ucheb. posobie] / A.A. Bodalyov, V.V. Stolin. – SPb.: Rechj, 2003. – 440 s.
4. Burlachuk L.F. Psikhodiagnostika: [uchebnik] / Leonid Fokich Burlachuk. – SPb.: Piter, 2003. – 351 s.
5. Burlachuk L.F., Savchenko E.P. Psikhodiagnostika (psikhodiagnosticheskiy instrumentariy i ego primeneniye v usloviyakh socialjnihkh sluzhb) / L.F. Burlachuk, E.P. Savchenko. – K.: A.L.D., 1995. – 100 s.
6. Gumenyuk O.Y. Psikhologiya Ya-koncepciyi: [monografiya] / Oksana YEvsstakhiyivna Gumenyuk. – Ternopilj: Ekonomichna dumka, 2002. – 186 s.
7. Kulagin B.V. Osnovih professionaljnoj psikhodiagnostiki / B.V. Kulagin. – L.: Medicina, 1984. – 216 s.

8. Noss I.N. Vvedenie v tekhnologiyu psikhodiagnostiki / I.N. Noss. – M.: Izd-vo In-ta psikhoterapii, 2003. – 251 s.
9. Noss I.N. Psikhodiagnostika. Test, psikhometriya, eksperiment / I.N. Noss. – M.: Izd-vo KSP+, 1999. – 320 s.
10. Panok V.G. Psikhologichna sluzhba: [navch pos.] / Vitaliy Grigorovich Panok. – Kam'yanecj-Podiljskiyj: Ruta, 2012. – 488 s.
11. Panok V.G., Ostrova V.D. Psikhologichna sluzhba vithogo navchaljnogo zakladu (organizacijno-metodichni aspekti) / V.G. Panok, V.D. Ostrova. – K.: "Osvita Ukrayini", 2010. – 230 s.
12. Podshivalkina V.I. Socialjnihe tekhnologii: problemih metodologii i praktiki: [monografiya] / Valentina Ivanovna Podshivalkina. – Kishinev: Centr. tipografiya, 1997. – 352 s.
13. Psikhologicheskaya diagnostika: [uchebnik dlya vuzov] / pod red. M.K. Akimovoy, K.M. Gurevicha. – 3-e izd., pererab. i dopoln. – SPb.: Piter, 2003. – 652 s.
14. Revasevich I.S. Psikhologichna struktura i dinamika osobistisnoyi adaptovanosti uchniv zagaljnoosvitnikh shkil / Irina Stepanivna Revasevich: avtoref. dis... kand. psikholog. nauk: 19.00.07 / Prikarpatjskiyj nac. un-t imeni Vasilya Stefanika. – Ivano-Frankivsk, 2007. – 20 s.
15. Revasevich I. Psikhologichni invarianti osobistisnoyi adaptovanosti shkoljariv u sistemi moduljno-rozvivaljnogo navchannya / Iryna Revasevich // Psikhologiya i suspiljstvo. – 2007. – №1. – S. 109–127.
16. Furman A.A. Cinnisno-orientacijnij portret fakhivcya-psikhologa / Anatolij V. Furman // Psikhologiya i suspiljstvo. – 2012. – № 1. – S. 118–126.
17. Furman A.V. Vitakulturne obruntuvannya praktichnoyi psikhologii / Anatolij V. Furman // Praktichna psikhologiya i socialjna robota. – 2003. – №4. – S. 23–27.
18. Furman A.V. Ideya profesijjnogo metodologuvannya: [monografiya] / Anatolij Vasiljovich Furman. – Ternopilj: Ekonomichna dumka, 2007. – 205 s.
19. Furman A.V. Moduljno-rozvivaljne navchannya: principij, umovi, zabezpechennja: [monografiya] / Anatolij Vasiljovich Furman. – K.: Pravda Yaroslavichiv, 1997. – 340 s.
20. Furman A.V. Obruntuvannya sistemi bazovikh konceptiv psikhologichnoyi diagnostiki / Anatolij V. Furman // Psikhologiya i suspiljstvo. – 2007. – №4. – S. 39–56.
21. Furman A.V. Psikhodiagnostika intelektu v sistemi diferenciaciji navchannya: [kn. dlya vchitelya] / Anatolij V. Furman. – K.: Osvita, 1993. – 224 s.
22. Furman A.V. Psikhologichna diagnostika yak teoriya i praktika, nauka i mistectvo / Anatolij V. Furman // Psikholog. – 2006. – №44 (listopad). – S. 4–9.
23. Furman A.V. Psikhodiagnostika osobistisnoyi adaptovanosti: [nauk. vid.] / Anatolij V. Furman. – Ternopilj: Ekonomichna dumka, 2000. – 197 s.
24. Furman A.V., Gumenyuk O.YE. Psikhologiya Ya-konceptiji: [navch. posibn.] / Anatolij V. Furman, Oksana Gumenyuk. – Ljviv: Novijj svit-2000, 2006. – 360 s.
25. Furman A.V., Gura T., Myethanova G. Psikhodiagnostika rozumovikh zdbnostej shkoljariv / Anatolij V. Furman, Tetyana Gura, Galina Myethanova // Ridna shkola. – 1996. – №8. – S. 19–26.
26. Furman A.V., Kalugin O. Psikhodiagnostichne zabezpechennja navchaljno-vikhovnogo procesu / Anatolij V. Furman, Oleksandr Kalugin // Ridna shkola. – 1994. – №6. – S. 67–72.
27. Furman A.V., Luzhanicya P. Diagnostichno-korekciyjne zabezpechennja navchaljno-vikhovnogo procesu: programa doslidno-eksperimentaljnoui roboti v shkoli / Anatolij V. Furman, Petro Luzhanicya // Pedagogika i psikhologiya. – 1996. – №1. – S. 102–112.
28. Furman A., Nadvinichna T. Psikhologichna sluzhba universitetu: vid modeli do tekhnologii / Anatolij V. Furman, Tetyana Nadvinichna // Psikhologiya i suspiljstvo. – 2013. – №2. – S. 80–104.
29. Furman A., Yasjkiv P. Ob'jekt, predmet, napryamki, metodi i zasobi socialjnoui diagnostiki / Anatolij V. Furman, Petro Yasjkiv // Vitakulturnij mlin. – 2013. – Modulj 15. – S. 23–32.
30. Furman A.V. Fundamentalnijj socialjno-psikhologichnijj eksperiment u shkolakh Ukrayini: anatomiya poshuku / Anatolij V. Furman // Osvita i upravlinnya. – 1997. T.1, №3. – S. 39–56.
31. Shevandrin N.I. Psikhodiagnostika, korekciya i razvitie lichnosti: [uchenik] / N.I. Shevandrin. – 2-e izd. – M.: Gumanit. izd. Centr VLADOS, 2001. – 512 s.
32. Thedrovicjkij G. Skhema misledijaljnosti – sistemno-strukturna budova, znachennja i zmist / Georgij P. Thedrovicjkij // Psikhologiya i suspiljstvo. – 2005. – №4. – S. 29–39.
33. Yacenko T.S. Osnovi glibinnoi psikhokorekciyi: fenomenologiya, teoriya i praktika: [navch. posibn.] / Tamara Semenivna Yacenko. – K.: Vitha shkola, 2006. – 382 s.

АНОТАЦІЯ

Фурман Анатолій Васильович, Надвинична Тетяна Лонгінівна.

Діагностичний напрям змістовлення діяльності психологічної служби університету.

Прикладне дослідження продовжує раніше розпочате авторами наукове пошукування щодо якісно ґрунтовнішого змістовлення і системної оптимізації діяльності психологічної служби сучасного ВНЗ. Зокрема, деталізуючи й поглиблюючи нещодавно презентовану *оргтехнологічну модель функціонування ПСУ*, різнобічно розглянуто один із першочергових напрямів діяльності названої служби – *психодіагностичний*, котрий в авторському досвіді миследіяння отримує інноваційне наповнення, органічно поєднуючи теоретизування і практикування у їх різних формах – феноменології і статистиці, оргтехнології і засобів, мислесхем і методик, алгоритмів і процедур діагностування. У підсумку упродовж 2013/2014 навчального року зrealізована програма широкомасштабного психодіагностичного обстеження (2000 студентів 1–4 курсів восьми факультетів ТНЕУ), що дало змогу з'ясувати рівні та особливості перебігу особистісної адаптованості студентів, визначити ступінь згуртованості академічних осередків і створити загальну картину внутрішньогрупових стосунків у кожному студентському колективі та чітко окреслити місце в ньому конкретної особи. Водночас запропонована структурно-функціональна *схема психосоціального портрета студентської групи*, що уможливило не лише деталізований аналіз статусних і рольових позицій її членів, а й у перспективі має стати підґрунтям як для розробки практико-зорієнтованої *освітологічної моделі ефективного студента*, так і для проведення низки психоконсультаційних, психокорекційних, психотренінгових та інших заходів задля оптимізації самоактуалізаційного

шляху розвитку особистості майбутнього професіонала.

Ключові слова: національна освіта, ВНЗ, студентство, особистість, психологічна служба, психодіагностика теоретична і практична, психологічний діагноз, індивідуально-психологічні особливості, тестування, психологічне оцінювання, психодіагностична технологія, психологічний прогноз, особистісна адаптованість, неадаптованість, дезадаптованість, класифікація показників, стенойнова шкала, соціометрія, соціометрична процедура, соціограма, коефіцієнт згуртованості, статистика, психодіагностична картина, психоформи неадаптованої поведінки, психокорекція, ціннісно-орієнтаційний портрет особистості, модель ефективного студента, соціально-психологічний паспорт (портрет) групи.

АННОТАЦИЯ

Фурман Анатолий Васильевич, Надвична Татьяна Лонгиновна.

Диагностическое направление повышения содержательности деятельности психологической службы университета.

Прикладное исследование продолжает ранее начатый авторами научный поиск относительно качественно более основательного содержания и системной оптимизации деятельности психологической службы современного вуза. В частности, детализируя и углубляя недавно созданную оргтехнологическую модель функционирования ПСУ, разносторонне рассмотрено одно из первоочередных направлений деятельности названной службы – психодиагностическое, которое в авторском опыте мышледействования получает инновационное наполнение, органически соединяя теоретизированные и практикованные в их разных формопроявлениях – феноменологии и статистики, оргтехнологии и средств, мыслесхем и методик, алгоритмов и процедур диагностирования. В итоге на протяжении 2013/2014 учебного года реализована программа широкомасштабного психодиагностического обследования (2000 студентов 1–4 курсов восьми факультетов ТНЭУ), что дало возможность выяснить уровни и особенности процесса личностной адаптированности студентов, определить степень сплоченности академических ячеек и создать общую картину внутрigrупповых отношений в каждом студенческом коллективе и четко очертить место в нем конкретного субъекта. Вместе с тем предложена структурно-функциональная схема психосоциального портрета студенческой группы, что делает возможным не только детализированный анализ статусных и ролевых позиций ее членов, но и в перспективе должен стать основанием как для разработки практико-ориентированной психологической модели эффективного студента, так и для проведения ряда психоконсультационных, психокоррекционных, психотренинговых и других мероприятий ради оптимизации самоактуализационного пути развития личности будущего профессионала.

Ключевые слова: национальное образование, вуз, студенчество, личность, психологическая служба, психодиагностика теоретическая и практическая, психологический диагноз, индивидуально-психологические

особенности, тестирование, психологическое оценивание, психодиагностическая технология, психологический прогноз, личностная адаптованість, неадаптованість, дезадаптованість, класифікація показателів, стенойнова шкала, соціометрія, соціометрична процедура, соціограма, коефіцієнт сплоченності, статистика, психодіагностическа картина, психоформи неадаптированого поведіння, психокорекція, ціннісно-орієнтаційний портрет личности, модель ефективного студента, соціально-психологічний паспорт (портрет) групи.

ANNOTATION

Anatoliy V. Furman, Tetiana Nadvynychna.
Diagnostical Direction of Epitomizing the Activity of Psychological Service of University.

Applied research continues the scientific study concerning the quality, more detailed epitomizing and system optimization of the activity of psychological service of modern higher educational institution. In particular, detailing and deepening recently presented org-technological model of PSU functioning, one of the priority directions of the PSU activity – psycho-diagnostical, which acquired in the author's experience of thought-activity innovative content, organically combining theorization and practicing in its different forms – phenomenology and statistics, org-technology and means, thought-schemes and methods, algorithms and procedures of diagnostics, has been comprehensively analyzed. As a result during 2013/2014 academic year the program of wide-scaled psycho-diagnostic examination (2000 students of 1–4 years of 8 faculties of TNEU) has been implemented, which allowed realizing the stages and peculiarities of the process of personal adaptation of students, defining the grade of cohesion of academic centers and creating the general picture of inner-group relations in every student team and outline the place of each person there.

At the same time, the structural-functional scheme of psycho-social portrait of student group has been offered, which made possible not only the detailed analysis of status and role positions of its members, but in the perspective has to become the basis of working out practically-oriented educational model of efficient student, and conduction a number of psycho-consultation, psycho-correction, psycho-training and other arrangements for optimization the self-actualization way of the development of personal future of a professional.

Key words: national education, higher educational institution, students, personality, psychological service, psycho-diagnostics theoretical and practical, psychological diagnosis, individual-psychological features, testing, psychological evaluation, psycho-diagnostic technology, psychological prognosis, personal adaptation, non-adaptation, des-adaptation, classification of indicators, stanayn scale, sociometry, sociometrical procedure, sociogram, coefficient of cohesion, statistics, psycho-diagnostic picture, psycho-forms of non-adapted behaviour, psycho-correction, value-oriented profile of a personality, model of efficient student, social-psychological passport (portrait) of group.

Надійшла до редакції 30.06.2014.